

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

**FAKULTA PRÁVNICKÁ
KATEDRA PRÁVNÍCH DĚJIN**

**BAKALÁŘSKÁ PRÁCE
INSTITUT OTROCTVÍ V ŘÍMSKÉM PRÁVU**

Zpracoval: Michal Polák

Konzultant bakalářské práce: doc. JUDr. Miroslav Černý, Ph.D.

Plzeň 2017

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
Fakulta právnická
Akademický rok: 2016/2017

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Michal POLÁK**
Osobní číslo: **R14B0064P**
Studijní program: **B6804 Právní specializace**
Studijní obor: **Veřejná správa**
Název tématu: **Institut otroctví v římském právu**
Zadávající katedra: **Katedra právních dějin**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Úvod
2. Otroctví a jeho vývoj
3. Právní postavení otroků v římské říši
4. Život otroků
5. Spartakovo povstání
6. Závěr

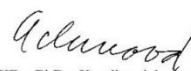
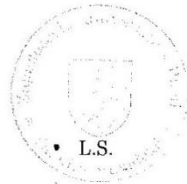
Rozsah grafických prací:
Rozsah kvalifikační práce: **min. 50 stran**
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**
Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí bakalářské práce: **Doc. JUDr. Miroslav Černý, Ph.D.**
Katedra právních dějin

Datum zadání bakalářské práce: **2. března 2016**
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2017**

Doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.
děkan

Prof. JUDr. PhDr. Karolína Adamová, DSc.
vedoucí katedry

V Plzni dne 22. září 2016

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

V Plzni 30. 3. 2017

.....

Michal Polák

Poděkování

Děkuji panu doc. JUDr. Miroslavovi Černému, Ph.D. za cenné rady a odborné vedení mé práce.

Obsah

I. Úvod.....	8
II. Otroctví a jeho vývoj	10
2.1 Pojem otroctví.....	10
2.2 Počátky otroctví	11
2.3. Nejstarší známé dokumenty zachycující otroctví.....	12
2.3.1 Ur-nammův zákoník	12
2.3.2 Chammurapiho zákoník	13
2.3.3 Bible	14
2.3.3.1 Bible a otroctví	15
2.3.3.2 List Filemonovi	16
2.4 Periodizace římské říše a její vliv na vývoj otroctví.....	17
2.4.1 Doba královská	17
2.4.2 Doba republiky.....	19
2.4.3 Principát	22
2.4.4 Dominát.....	25
III. Právní postavení otroků v římské říši.....	29
3.1 Právní postavení fyzických osob v římském právu	29
3.1.1 Pojem „ <i>persona</i> “	29
3.1.2 Svobodné osoby	29
3.2 Právní postavení otroka	30
3.2.1 Otroek jako objekt práv	30
3.2.2 Právní moc pána nad otrokem.....	31
3.2.2.1 Dominica potestas	31
3.2.2.2 Otroci Asklepiovi	32
3.3 Otroek z hlediska přirozeného práva	32
3.4 Vznik otroctví	32
3.4.1 Válečné zajetí.....	33
3.4.2 Narození matce - otrokyni.....	33
3.4.3 Mezinárodní obchod s otroky	34
3.4.4 Zotročení pro nevděk	34
3.4.5 Otroctví z trestu.....	34
3.4.6 Zotročení pro hrubé porušení občanských povinností	34
3.4.7 Dlužní otroctví	35
3.4.8 Dočasné otroctví	35
3.4.9 Otroctví protiprávní.....	35

3.5 Causa liberalis.....	36
3.6 Zánik otroctví.....	36
3.6.1 Manumissio.....	36
3.6.1.1 Manumissio per vindictum.....	36
3.6.1.2 Manumissio per censum.....	36
3.6.1.3 Manumissio testamento.....	37
3.6.1.4 Omezení manumisií.....	37
3.6.2 Neformální propouštění.....	37
3.7 Liberniti.....	38
3.7.1 Patronát.....	38
3.8 Ingenui.....	39
IV. Život otroků.....	40
4.1 Původ a zdroje otroků v době vrcholu otroctví v římské říši.....	40
4.2 Typy otroků a druh jejich práce.....	41
4.2.1 Zemědělství a otroci.....	41
4.2.2 Řemeslnictví a otroci.....	43
4.2.3 Specializace otroků.....	44
4.2.3.1 Gladiátoři.....	45
V. Spartakovo povstání.....	47
5.1 Otročká povstání.....	47
5.2 Spartakovo povstání.....	50
VI. Závěr.....	54
Summary.....	56
Seznam použité literatury.....	58
Internetové zdroje.....	60

I. Úvod

Jako téma své bakalářské práce jsem zvolil institut otroctví v římském právu. V této práci se budu zabývat popisem rysů, vývojem a prvky otroctví ve starověkém Římě. Podám výklad fenoménu otroctví v římské říši. Tento institut římského práva dosáhl svého vrcholu v římské říši a dopomohl k vývoji antické společnosti. Otroctví je velice složitým systémem, jehož odkaz dlouhodobě ovlivnil celou lidskou společnost.

Moderní společnosti nahlíží na otroctví jako na něco nemorálního, nelidského a nedůstojného. V antických dobách to byl naprosto přirozený jev, který se objevoval v téměř každé vyspělé starověké civilizaci. Římští občané byli vychováváni tak, aby vnímali otroctví jako samozřejmost a nedílnou součást svého života.

V první řadě se zaměřím na vysvětlení základních pojmů týkajících se daného tématu, které se uplatňují při poznávání tohoto institutu. Popíši význam otroctví, jeho postupný vývoj a především vliv na jednotlivá období římské říše. Během několika století se z málo významného ekonomického prvku římské říše vytvořil obrovský hospodářský kolos, na kterém byla založena ekonomická síla celé římské společnosti.

Další oblastí práce, které se budu věnovat, je institut otroctví z právního hlediska. Tato oblast zahrnuje především pojetí otroků podle pravidel z právních pramenů římské říše. V antickém Římě existovalo mnoho právních zvyků, norem a zákonů, které blíže upravovaly otroctví a jeho fungování. V dnešní době jsou některé právní úpravy z dob římské říše stále velkým zdrojem informací a původcem právních myšlenek.

Pozornost zaměřím také na otroky a jejich uplatnění v různých ekonomických a výrobních sférách římské říše, které se postupem času přeměňovaly na středověkou formu hospodářství – feudalismus. Také se zmíním o nejslavnější vzpouře otroků – Spartakově povstání, která je často popisována jako souboj společenských tříd a ideálů.

Při tvorbě bakalářské práce jsem využil čerpání z různých forem zdrojů, z odborných publikací a knih a z ověřených informací na webových stránkách. Předpokládám, že práce přispěje k přehledné orientaci v problematice institutu

otroctví a bude užitečná při získávání poznatků k římskému právu a jeho vztahu k otroctví.

II. Otroctví a jeho vývoj

Fenomén otroctví je v dnešní době chápán jako nemorální, nelidský a nepřirozený stav, který ve vyspělých společnostech s vysokou životní úrovní neexistuje. Z právního hlediska je otrocké postavení nelegální. Otroctví je v rozporu se základními lidskými právy Všeobecné deklarace lidských práv,¹ která vymezuje základní lidská práva a svobody, i když není právně závazná. Mezi právně závazné dokumenty pro některé státy patří např. Evropská sociální charta a Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod. V českém právním řádu jsou lidská práva zakotvena Listinou základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku ČR.

Největší rozkvět otroctví byl v antickém světě, ve kterém otroctví dosáhlo svého pomyslného vrcholu a pomohlo dosáhnout vybudování celé antické civilizace. Otroctví, i přes svá úskalí v podobě nepřirozeného stavu, uspíšilo vývoj lidské kultury a lidského vývoje. Vlastníci otroků se mohli místo řemeslných a zemědělských činností, které za ně zastávali otroci, věnovat umění a veřejným záležitostem.²

2.1 Pojem otroctví

Kdo je otrok? V rozmluvách (15,24) Dióna z Prúsy je použita tato definice: Když se jakýkoliv člověk dostane do vlastnictví jiné lidské bytosti, má tato lidská bytost v pravém významu termínu "vlastnictví" právo ho "užívat" podle své vůle, stejně jako může využívat kterékoliv své zboží nebo dobytek. Ten člověk je pak nazýván, a v pravém slova smyslu je, otrokem člověka, kterému se dostal do vlastnictví.³ Otroek je brán jako věc, ale je to zároveň po fyzické a psychické stránce člověk. Podle římského práva je *právní osobnost* člověk nebo skupina, která je schopná užívat zákonných práv a povinností.⁴ Otroctví - *servitus* - je právní stav,

---

¹ Všeobecná deklarace lidských práv byla schválena 10. prosince 1948 valným shromážděním OSN.

² OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. 18. díl. V Praze: 1902. s. 972

³ YAVETZ, Zvi. *Slaves and slavery in ancient Rome*. New Brunswick, N.J., USA: Transaction Books, c1988., str. introduction – online - https://books.google.cz/books?id=V3w3dqCYyT0C&pg=PA1&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false

⁴ BUCKLAND, W. W. *A manual of Roman private law*. 2d ed. Cambridge [Eng.]: The University press, 1939. str. 34, online - https://books.google.cz/books?id=wq-gTKJRKgcC&pg=PA34&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false

kdy je jednotlivec předmětem vlastnictví jiného nebo podobného vztahu podřízenosti vůči jiné osobě.⁵ Jistým lidem se upírá povaha osobnosti, kterou jedinou se člověk liší ode všech jiných bytostí. Otroctví bylo považováno za právo národů – *ius gentium*, právníky bylo uznáváno, že je v rozporu s právem přirozeným – *ius naturale*.⁶

Důsledkem je, že člověk není považován právně za člověka, nýbrž za majetek.⁷ Jedná se o první společenskou ekonomickou formaci vykořisťovatelského typu, následující po formaci prvobytně pospolné.

2.2 Počátky otroctví

Počátky otroctví sahají do hluboké historie lidské kultury. Původ otroctví není přesně definovaný. Existují hypotézy, že vznikla situace, kdy bylo přínosnější osobu, která se provinila zločinem, dlužila peníze nebo byla na poražené straně válečného konfliktu,⁸ donutit pracovat ve prospěch jiných osob, nežli ji zabít.⁹

Významný vliv měla na vývoj otroctví mladší doba kamenná neboli neolit. Otroctví se začalo šířit během neolitické revoluce.

Lidé upouštěli během neolitické revoluce od kočovného způsobu života a začali se usazovat v okolí řek, u kterých budovali první osady a města a začali předělávat krajinu kolem sebe. Z lovců a sběračů se začali stávat pastevci a farmáři. Tato změna započala nejdříve kolem 10. - 9. tisíciletí př. n. l. na Předním východě, následně se projevila v oblasti Dálného východu (oblast Mongolska a Číny) a ve Střední a Jižní Americe. V 6. tisíciletí př. n. l. se začala neolitická revoluce projevovat i v Evropě.¹⁰

Důsledkem byl vznik usedlého způsobu života. Vznikaly první společnosti, jejichž základem byly rody. V důsledku klimatických podmínek se společnosti rozvíjely mnohem rychleji na Předním východě v oblasti Mezopotámie mezi řekami Eufrat a Tigris. Lidé dokázali vypěstovat dostatečné množství potravy pro

⁵ ŘÍMAN, Josef. *Malá československá encyklopedie*. Praha: Academia, 1986. s. 728

⁶ BALÍK, Stanislav. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), str. 72

⁷ OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. 18. díl. V Praze: 1902. s. 972

⁸ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. 1. díl. Praha: J. Vančura, 1923. str. 53 - 54

⁹ <https://www.britannica.com/topic/slavery-sociology>

¹⁰ ČORNEJ, Petr. *Dějepis pro střední odborné školy: české a světové dějiny*. 2. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2008. 8 s.

více osob na rozdíl od lovců a sběračů, kteří by nebyli schopni uživit větší množství otroků. Bylo potřeba pracovat na polích, stavět budovy, starat se o dobytek a kvůli těmto a dalším pracím bylo zapotřebí levné pracovní síly a tou byli otroci. Téměř každá starověká civilizace využívala otroků.¹¹ Hlavním zdrojem otroků byly válečné konflikty, nájezdy na ostatní rody nebo kmeny za účelem získání otroků, děti otroků, osoby, které spáchaly zločin, dlužní otroctví a podobně.¹²

Otroctví bylo bráno jako naprosto přirozený stav.¹³ Začínaly se objevovat zemědělské vesnice s diferencovaným sociálním systémem, který se z původně rovnostářské společnosti vyvíjel ke stále větším společnostem se složitějším sociálním rozvrstvením.¹⁴ Obecně se společnost dělila na aristokracii (urozená a často nejplnoprávnější část obyvatelstva), svobodné (neurozené, ale svobodné obyvatelstvo, které mělo pouze určitá práva) a otroky (nesvobodné, neplnoprávné obyvatelstvo, které bylo zcela závislé na cizí vůli).

2.3. Nejstarší známé dokumenty zachycující otroctví

2.3.1 Ur-nammův zákoník

Dlouhou dobu byl jako nejstarší uváděn Chammurapiho zákoník, který byl datován do r. 1750 př. n. l, teprve nedávno byly objeveny ještě tři starší zákoníky. Ur-nammův zákoník je jedním z nejstarších známých dochovaných zákoníků na světě, který pochází z konce 3. tisíciletí př. n. letopočtem.¹⁵ Jedná se o na svoji dobu pokrokový zákoník, protože místo biblické zásady „oko za oko, zub za zub“, jež se týkala práva biblického, byl často tělesný trest nahrazen trestem peněžitým. O vytvoření zákoníku se zasloužil sumerský vladař Ur-nammu, jenž založil 3. dynastii urskou. Ur-nammův zákoník byl vytesán do desek v sumerštině někdy během let 2100-2050 př. n. letopočtem.

Byl objeven v letech 1889-1900, ale přeložen byl až v roce 1952 světovým sumerologem Samuelem Noah Kramerem. Do roku 1947 byl za nejstarší známý dochovaný zákoník považován Chammurapiho zákoník. V Ur-nammuově

---

¹¹ <http://www.historyworld.net/wrldhis/plaintexthistories.asp?historyid=ac41>

¹² SELIGMAN, Edwin, *Encyclopaedia of social science*, 13. svazek, New York: Macmillan company, 1950, kap. Slavery – 74 – 76, online - https://archive.org/stream/encyclopaediaoft030465mbp/encyclopaediaoft030465mbp_djvu.txt

¹³ *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. 18. díl. V Praze: J. Otto, 1902. s. 972

¹⁴ HARENBERG, Bodo, KUBÁLEK, Dušan, ed. *Kronika lidstva*. 7. vyd. Praha: Fortuna Print, c2003. 20 s.

¹⁵ KRAMER, Samuel Noah. *Historie začíná v Sumeru: z nejstarších záznamů o projevech lidské kultury*. 2. vyd. (v SNKLU 1.). Praha: Odeon, 1966. Klub čtenářů (Odeon). 60 s.

zákoníku jsou zaznamenány přesné míry a váhy, sociální a morální reformy. Je zde také zaznamenán zákon týkající se postavení otroků. Tento zákon pojednával např. o vrácení otroka jeho pánovi.¹⁶ Dále jsou zde upraveny tyto zákony:

1. Pokud otrok uzavře manželství s otrokem a tomuto otroku je dána svoboda, tak tento otrok nesmí opustit domácnost svého pána.
2. Pokud otrok uzavře manželství se svobodnou osobou, tak tento otrok nebo otrokyně musí předat svého prvorozeného syna majiteli otroka.
3. Pokud svobodný muž použil sílu a odpanil ženskou otrokyni jiného svobodného muže, tak tento muž musel zaplatit 5 šekelů¹⁷ stříbra.
4. Pokud otrok utekl z městského zřízení a někdo ho navrátil, tak by měl majitel otroka dotyčnému zaplatit 2 šekely.
5. Pokud se ženská otrokyně přirovnává ke své paní nebo o ní neuctivě mluví, tak mohou být její ústa naplněna litrem soli.¹⁸

2.3.2 Chammurapiho zákoník

Chammurapi je nejvýznamnější panovník první babylónské dynastie, která vládla v letech 1894 – 1596 př. n. l.¹⁹ Chammurapiho vláda je zlatým věkem Babylónu. Významnou měrou se podílel na reformě správy země, zakládal specializované úřady a podporoval rozvoj infrastruktury.

Chammurapiho zákoník byl dlouhou dobu považován za nejstarší zákoník na světě. Byl vytvořen někdy kolem roku 1686 př. n. l. Jedná se o nejrozsáhlejší mezopotámskou právní památku, je tvořen především zvykovým právem. Celkem obsahuje 282 článků, ve kterých jsou upraveny právní otázky soukromého vlastnictví a vlastnictví obecně, dále řeší obchod, finance a trestání zločinů, upravuje také postavení rozdílných společenských vrstev.²⁰ V současné době se Chammurapiho zákoník nachází v Louvru v Paříži. Zákoník rozděluje obyvatelstvo Babylonie do tří skupin. První skupinu tvoří tzv. awilum – nejbohatší a privilegovaná vrstva, přestupky vůči nim se řešily formou odvety. Druhou skupinu tvoří tzv. muškéni – svobodné, ale nepřilegované obyvatelstvo, přestupky se vůči nim řešili formou pokuty. Třetí skupina je tvořena otroky – nesvobodné obyvatelstvo, vůči kterým se přestupky řešili formou pokuty placené jejich pánovi.

---

¹⁶ KRAMER, Samuel Noah. *Historie začíná v Sumeru: z nejstarších záznamů o projevech lidské kultury*. 2. vyd. (v SNKLU 1.). Praha: Odeon, 1966. Klub čtenářů (Odeon). 63 s.

¹⁷ Starodávna jednotka hmotnosti

¹⁸ <http://www.polk.k12.ga.us/userfiles/644/Classes/177912/Code%20of%20Ur-Nammu.pdf>

¹⁹ <http://zivotopisyonline.cz/chammurapi-vladl-asi-1792-pr-n-l-1750-pr-n-l-nejvetsi-z-babylonanu/>

²⁰ https://iuridictum.pecina.cz/w/Chammurabiho_z%C3%A1kon%C3%ADk

Otok podle Chammurapiho zákoníku mohl mít vlastní majetek, mohl se oženit se svobodnou ženou a otroka bylo možné koupit nebo dědit.²¹

Z 282 paragrafů se právního postavení otroků týká 29 z nich.²² Jako příklady uvedu následující:

§15 – Jestliže někdo nechal projít bránou města otroka nebo otrokyni patřící muškénovi, bude potrestán smrtí.

§ 219 – Jestliže lékař provedl na otroku muškéna bronzovým nožem těžkou operaci a způsobil jeho smrt, nahradí mrtvého otroka jiným.

§ 278 Jestliže si někdo koupil otroka nebo otrokyni a od koupi neuběhl ještě ani měsíc a objevila se u něj padoucnice (epilepsie), vrátí jej prodávajícímu a kupci budou vráceny peníze za otroka

§ 282 – Jestliže otrok řekl pánovi: „Nejsi mým pánem.“ a jeho pán jej usvědčil, že jeho otrokem je, tak otrokovi utne ucho²³

V Chammurapiho zákoníku jsou viditelné značné změny v postavení otroků. Jejich postavení se ve srovnání se zákoníkem Ur-nammua vylepšilo. Otroci byli sice stále velice tvrdě trestáni za prohřešky a neuposlechnutí příkazu, ale je zde posun v rámci soukromého vlastnictví otroků, kde mohl otrok mít vlastní majetek a také v uzavírání manželství, kde jedna osoba ze stran manželů mohla být v postavení otroka.

2.3.3 Bible

Nejznámější soubor všech posvátných textů sepsaných svatými muži je Bible. Jedná se o nejrozšířenější a nejčtenější knihu v lidských dějinách. Označuje se též jako Písmo svaté. Bible je slovo řeckého původu (latinsky *biblia*), které v překladu znamená kniha.²⁴ Je zařazena mezi náboženská díla. Bible se skládá z 66 knih, které byly napsány přibližně 40 autory. Vytvoření Bible probíhalo ve dvou obdobích.

V prvním období mezi lety 1400 – 400 př. n. l. bylo sepsáno 39 knih, které tvoří jednu z dvou částí Bible - Starý zákon. Starý zákon obsahuje posvátné spisy, které pojednávají o zjevení od Hospodina až do Krista.²⁵ Starý zákon byl napsán

²¹ https://iuridictum.pecina.cz/w/Chammurabiho_z%C3%A1kon%C3%ADk

²² <http://avalon.law.yale.edu/ancient/hamframe.asp>

²³ <http://antiquus.blog.cz/0712/pravo-a-zakony-chammurapi>

²⁴ *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. 4. díl. V Praze: J. Otto, 1891. s. 6

²⁵ *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. 4. díl. V Praze: J. Otto, 1891. s. 6

hebrejštinou, některé části aramejsky. Starý zákon se dělí na Tóru, Prorocké knihy a Spisy. Tyto knihy jsou posvátné pro lidi, kteří vyznávají křesťanství a judaismus. Vzhledem k užívání Starého zákona více náboženskými proudy panuje neshoda v jeho přesném výkladu a v rozsahu sbírek. Nejvýznamnější knihou pro obě náboženství je První kniha Mojžíšova neboli Genesis. Tato část Bible popisuje vznik světa a obsahuje také příběhy, které mají poučný charakter. Posláním Starého zákona je, aby se lidské pokolení, pokleslé prvotním hříchem Adama a Evy, připravovalo na spasení.²⁶

Druhou část Bible tvoří 27 knih, které vznikly v průběhu druhé poloviny 1. století., tato část je nazvána Nový zákon.²⁷ Nový zákon je důkaz vyplnění předpovědí Starého zákona o Ježíši Kristu. Nový zákon byl sepsán v řečtině a obsahuje Skutky apoštolů, Evangelia a Zjevení a ostatní listy.²⁸ Pouze církve určuje, které knihy jsou součástí Bible a jestli náleží ke Starému zákonu nebo Novému zákonu. Pro samotné křesťanství mají největší význam evangelia, která zachycují život Ježíše Krista – jeho skutky, kázání a putování.²⁹ Ostatní listy byly psány apoštoly a ostatními misionáři pro křesťanské následovníky.

2.3.3.1 Bible a otroctví

Velice zajímavým prvkem Bible je vyobrazení otroctví a jeho historického zachycení. Bible na straně jedné vede lidi k lásce k bližnímu, na straně druhé je zde konfrontace s krutým zacházením s otroky. Tento sporný prvek je často předmětem mnoha diskuzí a debat. Prvek otroctví v Bibli také napomáhá k různým výkladovým teoriím Bible a k velice rozdílným interpretacím. Podle Bible je dovoleno otroky vlastnit.³⁰ Bible neodsuzuje všechny formy otroctví, vymezuje, jaký druh chování má být vůči otrokům vykonáván.³¹ Otroctví v biblické době je chápáno spíše jako záležitost společenského postavení, nežli zotročení z rasových důvodů. Bible odsuzuje např. otročení židovského národa pro Egyptany.³² Zde byl rasový důvod, protože se jednalo o vykořisťování Hebrejců egyptským národem. Na Egyptany

---

²⁶ Bible: Gn 17,1 – 24,66 - <http://onlineb21.bible21.cz/>

²⁷ <http://www.bibleinfo.cz/questions/726.html>

²⁸ *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí.* 4. díl. V Praze: J. Otto, 1891. s. 6

²⁹ Bible: J 4,1 – 4,48 - <http://onlineb21.bible21.cz/>

³⁰ Bible: Gn 14,1 – 15,21 - <http://onlineb21.bible21.cz/>

³¹ Bible: Ef 6,1 – 6,9; Dt 15,12 – 15,18; Ko 4,1 - <http://onlineb21.bible21.cz/>

³² Bible: Ex 13,14 – 13,16 - <http://onlineb21.bible21.cz/>

byl poté seslán boží hněv jako trest.³³ Dá se říci, že Bible odsuzuje určité druhy otroctví.

Účelem Bible bylo především šířit víru, prokázat velikost Boha a pomoci na cestě ke spáse. Bible také odsuzuje činy, které vedou k práci otrokářů, proto také otrokáři měli špatnou pověst a byli považováni za hříšníky. Otrokáři jsou odsuzováni ve Starém i Novém zákoně.

Příkladem ve Starém zákoně je úryvek z knihy Mojžíšovy: „*Kdo někoho ukradne, ať už jej prodá nebo jej u něho naleznou, musí zemřít.*“³⁴

Příkladem v Novém zákoně je úryvek z listu Timoteovi: „*Víme, že zákon je dobrý, když ho někdo užívá správně a je si vědom, že zákon není určen pro spravedlivého, nýbrž pro lidi zlé a neposlušné, bezbožné a hříšníky, pro lidi bohaprázdné a světské, pro ty, kdo vztáhnou ruku proti otci a matce, pro vrahy, smilníky, zvrhlíky, únosce, lháře, křivopřísežníky, a co se ještě přičí zdravému učení, ...*“³⁵

Únosci jsou zde na stejné úrovni jako například vrazi, lháři, smilníci atd. Bible tedy neodsuzuje přímo otroctví, ale odsuzuje jeho jednotlivé druhy, formy a osoby, které vydělávají na obchodu s lidmi. Jsou v ní také položeny základy rovnosti křesťanů před Bohem, které napomáhaly při reformách společností.

2.3.3.2 List Filemonovi

Pro vývoj otroctví má hodnotný význam jeden z listů apoštola Pavla a to List Filemonovi.³⁶ Autorem listu je apoštol Pavel, který jej napsal z vězení někdy kolem roku 60.³⁷ Jedná se o nejkratší dopis apoštola Pavla, který obsahuje Pavlovu prosbu, aby křesťan Filemon přijal zpátky uprchlého otroka Onezima, který Filemonovi způsobil majetkovou újmu, uprchl od Filemona a přidal se k apoštolu Pavlovi, pod jehož vlivem se stal Onezim křesťanem. Apoštol Pavel nabádá Filemona, aby uprchlého otroka netrestal, ale aby jej jako svého bratra v Kristu přijal zpět.³⁸ Důležitý je průnik duchovního stavu do sociálních stavů. Apoštol Pavel nezpochybnuje institut otroctví, nýbrž dává do nového postavení vztah mezi

³³ Bible: Ex 7,1 – 7,29 - <http://onlineb21.bible21.cz/>

³⁴ Bible: Ex 21,16 - <http://onlineb21.bible21.cz/>

³⁵ Bible: 1Tm 1,8 – 1,10 - <http://onlineb21.bible21.cz/>

³⁶ Bible: Fm 1,1 – 1,25 - <http://onlineb21.bible21.cz/>

³⁷ <http://ktf.cuni.cz/~brozj/distancni/flm.html>

³⁸ http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/rannislovo/_zprava/378356 - host pořadu Jan Sokol

Filemonem a Onezimem. Vytváří se nový vztah rovnosti před bohem, který narušuje dosavadní zvyklosti a tradice.³⁹ Jedná se o jakési duševní zrovnoprávnění, i když ve společenském postavení není otrok stejného postavení jako svobodný.

2.4 Periodizace římské říše a její vliv na vývoj otroctví

Dějiny římské říše jsou rozděleny podle časových období na dobu královskou, dobu republiky, principát a dominát. V jednotlivých obdobích se mění forma vlády, společenské systémy a postavení společenských vrstev. V dějinách římské říše se rozeznávají tři fáze podle pracovní síly otroků. První fází je raný otrokářský řád, kdy se počty otroků postupně navyšovaly a jejich práce byla stále více využívána. Druhou fází je rozvinutý otrokářský řád, kdy do římské říše proudilo velké množství otroků, na jejichž práci stála celá společnost. Třetí fází je pozdní otrokářský řád, kdy se počty otroků snižovaly a klesal objem jejich práce.⁴⁰

2.4.1 Doba královská

Řím byl nejspíše založen v roce 753 před naším letopočtem. Tento údaj vypočítal v šestém století našeho letopočtu historik Dionysius Exiguus a toto datum je dnes všeobecně uznávané a přijaté.⁴¹ Podle tradice jsou pokládáni za zakladatele Říma Romulus a Remus.⁴² Podle pověsti byli potomky boha války Marta.⁴³ Oba bratři byli v koši posláni po proudy řeky Tibery. Koš uvízl na mělčině, kde se jich ujala vlčice. Oba bratry kojila a zahřívala svým tělem. Následně Romula a Rema objevil pastýř stád Faustulus, který se jich ujal a vychovával je. Díky náhodě objevili bratři svůj královský původ a rozhodli se založit nové město. Vybrali si Palatinský pahorek, který měl výhodnou polohu. Oba bratři se chopili pluhu a vyorali kolem budoucího města brázdy, které označovaly hradby budoucího města. Na několika místech byla orba přerušena - *portae*, aby zde později vznikly městské brány a vstup do města, jelikož brázda a hradby byly podle tradice posvátné a nikdo neměl právo je překročit.⁴⁴ Problémem se stalo pojmenování nově založeného města, každý z bratrů chtěl, aby neslo právě jeho jméno. Vznikl spor mezi bratry,

---

³⁹ http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/bible/_zprava/412760

⁴⁰ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. str. 11 - 12

⁴¹ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 15

⁴² SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského*. Nezm. otisk 2. přeprac. vyd. z roku 1932. Praha: Melantrich, 1945. str. 25

⁴³ V řecké mytologii označován jako Ares

⁴⁴ FUSTEL DE COULANGES, Numa Denis. *Antická obec: [studie o kultu, právu a institucích starého Řecka a Říma]*. Přeložil Jitka. BRYKSÍ, přeložil Kateřina MIKŠOVÁ, přeložil Jan SOKOL. SOFIS : sdružení pro humanitní výchovu a vzdělávání, 1998. str. 135

při kterém byl zabit Remus, město tedy bylo pojmenováno podle Romula – *Roma* – a Romulus se stal jeho prvním králem.⁴⁵

Další možnou variantou založení Říma je podle etruskologického výzkumu pravděpodobné, že zakladateli Říma byli Etruskové. Ústava Říma jako městského státu byla etruského původu. V tomto období ovládaly většinu Itálie různé italské kmeny, mezi něž patřili např. Sabinové, Oskové, Umbrové a především Latinové, na jejichž území – *Latinum* – bylo město Řím. Řím na severu sousedil s kmeny Etrusků, na jihu s řeckými přistěhovalci – *Magna Graecia*. Tyto oblasti byli pokročilejší než Řím a již se v nich rozvíjelo otrokářství.⁴⁶ Římané a Latinové tvořili dohromady jednotnou kmenovou a jazykovou skupinu, jež se označovala jako *nomen Latinum*.

Základním prvkem pospolitého života byla rodina, jejíž hlavou byl *pater familias*, který měl absolutní moc nad ostatními členy rodiny.⁴⁷ Rodiny společného původu po meči tvořily vyšší svazky – rody – *gentes*. Tyto rody si zachovávaly svá osobitá *sacra* (kultovní zvyky). Více rodů usídlených na určitém území tvořilo obec, která byla kultovní a politickou jednotkou.⁴⁸ Rody byly kolektivním subjektem držby nemovitého majetku, podle rodů se tako organizovala římská armáda. Náčelník rodu (stařešina) - *princeps gentis* - předsedal rodovému soudu, na kterém se řešily spory rodových příslušníků – *gentiles*.⁴⁹ Římané dále znali kurie – *curia* – což byla vyšší organizační jednotka, která vznikala seskupením příbuzných rodů. V čele kurie stál hodnostář – *curio*. Kurii tvořilo deset rodů a 10 kurií tvořilo kmen – *tribus*. Podle legendy spojením tří latinských kmenů vznikl národ římský – *Populus Romanus*.⁵⁰

Společnost bylo rozdělena na dva hlavní proudy, na mocné a bohaté majitele půdy – *patricii* – a na svobodné, ale chudé obyvatelstvo – *plebs*. Mezi těmito proudy

---

⁴⁵ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 21 - 23

⁴⁶ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. str. 17

⁴⁷ SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského*. Nezm. otisk 2. přeprac. vyd. z roku 1932. Praha: Melantrich, 1945. str. 26

⁴⁸ ŠUSTA, Josef, ed. *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. Díl 2. Římské imperium, jeho vznik a rozklad*. V Praze: Melantrich, 1936. str. 23

⁴⁹ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 1

⁵⁰ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 2

docházelo k častým sporům.⁵¹ Otroctví bylo teprve ve svých začátcích, přísun otroků byl především z válečných zajatců a z dlužních důvodů. Otroci měli postavení nižšího člena rodiny, žili většinou v patriarchálních poměrech. Většinu práce v této době zastávali svobodní rolníci.⁵²

Nejstarší období Říma se obvykle nazývá dobou královskou podle toho, že v tomto období vládlo na území Říma 7 králů a to byli v tomto pořadí: Romulus, Numa Pompilius, Tullus Hostilius, Ancus Marcius, Tarquinius Priscus, Servius Tullius a Tarquinius Superbus. Poslední jmenovaný král byl roku 510 př. n. l. vyhnán a z římského království vznikla republika.⁵³

2.4.2 Doba republiky

Res publica – věc veřejná.⁵⁴ Trvání republiky se datuje do let 510 př. n. l., kdy byl vyhnán Tarquinius Superbus, až do roku 31 př. n. l., kdy byla stěžejním okamžikem bitva u mysu Aktia, kde porazil Octavianus Marka Antonia.⁵⁵ Římané se zavázali, že již nikdy nebudou mít institut království, a že jakákoliv snaha o jeho obnovení bude považována za zločin – *regnum affectare*. Z římského života bylo vystrnaděno slovo *rex*, které označuje krále, s výjimkou krále obětníka – *rex sacrorum*.⁵⁶ Celkově se zachovaly pravomoci vladařské moci, akorát byla tato moc v držení dvou volených občanů – konzulů – *consules*. Délka konzulského postavení byla jeden rok a většinou se obsazoval jinými osobami než těmi, které již předtím konzuly byly.⁵⁷ Státní svrchovanost představoval národ – *populus* – který se shromažďoval ve sněmech – *comitia*, které se svolávaly pouze z iniciativy konzulů. Dalším orgánem státu byli úředníci – *magistratus*, kteří vydávali vyhlášky – *edictum* – a podle své vlastní úvahy rozhodovali.⁵⁸

---

⁵¹ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. str. 18

⁵² ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 51

⁵³ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. str. 18 - 19

⁵⁴ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 92

⁵⁵ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 91, 235

⁵⁶ SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského*. Nezm. otisk 2. přeprac. vyd. z roku 1932. Praha: Melantrich, 1945. str. 31 - 32

⁵⁷ ŠUSTA, Josef, ed. *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. Díl 2. Římské imperium, jeho vznik a rozklad*. V Praze: Melantrich, 1936. str. 31

⁵⁸ ŠUSTA, Josef, ed. *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. Díl 2. Římské imperium, jeho vznik a rozklad*. V Praze: Melantrich, 1936. str. 32

Na významnosti nabýval senát, který sice existoval již za doby královské, ale větší důležitosti měl za doby republiky. Jednalo se o poradní orgán, který neměl pravomoci moci výkonné, ale disponoval velikým vlivem díky vlastnictví státního majetku, spravování státních financí, vedení zahraničně-politických jednání a měl i další pravomoci.⁵⁹ Senát měl původně 300 členů, ale Sullovy reformy rozšířili senát o dalších 300 členů na celkových 600. Tím byla oslabena moc tribunů lidu a zvýšena moc senátu.⁶⁰

Římská společnost se proměňovala také v společenském postavení jejích vrstev. Plebejové začali svým počtem o mnoho převyšovat počty patricijů a měli zájem o podíl na veřejné moci. Majetní plebejové začali pronikat do míst, která dřív zastávali pouze osoby z řad patricijů. Zákon Kanuleja – *lex Canuleia* – z roku 445 př. n. l. zrušil zákaz sňatků mezi plebeji a patriciji. V roce 367 př. n. l. byl jeden z úřadů konzula zastáván plebejem a v roce 250 př. n. l. se stala plebiscita⁶¹ hlavní formou římského zákonodárství.⁶²

Důležitým právním pramenem této doby je Zákon XII. desek, ve kterém bylo sepsáno římské obyčejové právo. Zákon XII. desek reguloval např. spory o vlastnictví půdy a hranice půdy, stavby statků a plotů, ovocné stromy, hospodářská zvířata, otroky a konflikty, které vznikly při způsobené újmě majetku či osobám.⁶³ V roce 451 př. n. l. bylo centuriátním shromážděním zvoleno „deset mužů“, kteří se nazývali decemvirové. Decemvirové měli rozsáhlé pravomoci a jejich úkolem bylo sepsání zvykového práva. Po roce práce bylo vytvořeno a po připomínkách lidu schváleno deset desek, následně bylo zvoleno dalších deset decemvirů, kteří vytvořili další dvě desky, ale chtěli se chopit moci v Římě a tak proti nim římský lid povstal. Na návrh konzulů Marca Horatia a Lucia Valeria byly však i tyto dvě

---

⁵⁹ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 11

⁶⁰ MOMMSEN, Theodor, *The history of Rome*. el. podoba, 2005 – online - <http://www.archive.org/stream/thehistoryofrome10706gut/10706.txt>, kap. Legislation of Sulla

⁶¹ Právně závazné rozhodnutí plebejského shromáždění - MOMMSEN, Theodor, *The history of Rome*. el. podoba, 2005 – eBook - <http://www.archive.org/stream/thehistoryofrome10706gut/10706.txt>, kap. Equivalence of Law and Plebiscitum

⁶² KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 14

⁶³ BOATWRIGHT, Mary Taliaferro, Daniel J. GARGOLA a Richard J. A. TALBERT. *Dějiny římské říše: od nejrannějších časů po Konstantina Velikého*. Praha: Grada, 2012. str. 66

desky schváleny a přijaty a vyhlášeny společně s ostatními deskami jako Zákon XII. desek.⁶⁴

V Zákoně XII. desek je otrok v postavení patriarchálního otroka, který nemá zcela potlačenou subjektivitu. Stále je považován za člověka, i když méněcenného. Je zcela podřízený pánově moci, ale jsou tolerovány otrokovy příbuzenské vztahy. Zákon také obsahoval pokutu za poranění otroka, výše pokuty byla polovinou sumy, která se platila při poranění svobodného.⁶⁵ Příklad takového zákona:

„Pokud někdo vyrazí zub z dásně svobodnému občanu, tak mu bude uložena pokuta 300 assů⁶⁶, pokud vyrazí zub z dásně otrokovi, tak mu bude uložena pokuta 150 assů“⁶⁷

Ve 4. století př. n. l. nastal významný rozmach Říma v mnoha ohledech. Úspěšně se rozvíjela zemědělská a řemeslná výroba, kterou stále ve větší míře zastávali otroci. Byl také nárůst obchodních styků se zámořím. Hospodářská a vojenská síla Říma vedla k vojenským výbojům, které vedly k dalšímu přílivu otroků. Tyto výboje v průběhu let postupně přerostly do válečných tažení, jejichž účelem bylo ovládnutí jiných států a jejich obyvatelstva a vykořisťování cizích zdrojů. Otroci jakožto levná pracovní síla měla za následek ohromný hospodářský rozmach římské republiky, který vedl k dalším válečným tažením.⁶⁸ Propočty T. Franka uvádějí, že mezi lety 200 – 150 př. n. l. bylo prodáno do otroctví kolem 250 000 válečných zajatců, podle odhadu J. M. Štajermanové byl celkový počet zotročených lidí v období mezi druhou punskou válkou a dobou vlády Caesara kolem 500 000 osob.⁶⁹ Postupně se přetvářel systém otrokářství archaického Říma, který byl založen na otrocích z dluhu a závislých klientech.⁷⁰ Ke konci 4. stol. př. n. l. byl přijat zákon – *lex Poetelia*, který zakazoval starý zvyk *nexum*.⁷¹ Pokud byl

---

⁶⁴ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 104 - 105

⁶⁵ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 60

⁶⁶ As – měnová jednotka a mince - BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. str. 192

⁶⁷ Přeloženo do češtiny, THE LAWS OF THE TWELVE TABLES, TABLE VII. concerning crimes., LAW X. - http://www.constitution.org/sps/sps01_1.htm,

⁶⁸ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. str. 19

⁶⁹ CHRIST, Karl. *Krize a zánik římské republiky*. Přeložil Jan HLAVIČKA. Praha: Vyšehrad, 2010. str. 77

⁷⁰ BOATWRIGHT, Mary Taliaferro, Daniel J. GARGOLA a Richard J. A. TALBERT. *Dějiny římské říše: od nejranějších časů po Konstantina Velikého*. Praha: Grada, 2012. str. 112

⁷¹ *Nexum* – nejstarší forma zápůjčky, BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. str. 192

v období republiky zabit cizí otrok nebo někdo zabil vlastního otroka bez náležitého důvodu, tak mohla být navrhována trestní žaloba ve věci vraždy na toho, kdo to způsobil.⁷² Na konci 1. stol. př. n. l. bylo pravděpodobně 20 – 30 procent populace v Itálii tvořena otroky – 1 – 1.5 milionu z 5 až 6 milionu obyvatel.⁷³

Konec republiky byl typický nárůstem společenských problémů. Společenské a hospodářské rozdíly se nadále velice prohlubovaly, až z nich v některých případech vznikaly bratrovražedné občanské války. Ohromné změny v římské společnosti v počtu obyvatel a jejich majetkových postaveních vedlo ke vzniku městských proletariátů. Proletariáty tvořili zchudlí zemědělci a řemeslníci, jejichž práce byla nahrazena daleko levnějšími otroky, kteří byli často nuceni pracovat jen pro kousek chleba a trochu vody. Neúčinný republikánský systém se přeměňoval na nový, který mohl efektivněji reagovat na změny společenské situace a její potřeby. Nový systém po přeměně republiky se nazývá principát.⁷⁴ V posledním století republiky se začaly objevovat diktatury, které byly na počátku republiky striktně odmítány, a i to bylo předzvěstí změn. Tyto změny započali uzurpátoři moci, a dokonal je Caesarův adoptivní syn Augustus.⁷⁵

2.4.3 Principát

Za začátek principátu bývá obecně považován rok 31. př. n. letopočtem, dalším rokem, který by se dal považovat za počátek principátu, mohl být rok 27. př. n. letopočtem. Od roku 31. př. n. l. byl Octavianus opakovaně volen konzulem, v roce 27. př. n. l. došlo k formálnímu potvrzení této skutečnosti a k počátku principátu.⁷⁶ Konec období principátu a nastolení dominátu je spojováno s nástupem císaře Diokleciána (284 – 305) a jeho nástupcem císařem Konstantinem (306 – 337).⁷⁷ Octavianus formálně zachovával republikánské autority, v roce 27

---

⁷² BALÍK, Stanislav. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Právnické učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), str. 74

⁷³ JOSHEL, Sandra R. *Slavery in the Roman world*. New York: Cambridge University Press, 2010. str. 56 – online -

<https://books.google.cz/books?id=ovvgg3EyTyQC&pg=PA109&lpg=PA109&dq=clarus+and+urbanus&source=bl&ots=bKsXU-U7iU&sig=K-IBVs2azaGrdJxuvDh6baapdno&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwiCvft8trSAhVG0xoKHWQADfUQ6AEIGTAA#v=onepage&q&f=false>

⁷⁴ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. str. 26

⁷⁵ SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského*. Nezm. otisk 2. přeprac. vyd. z roku 1932. Praha: Melantrich, 1945. str. 76

⁷⁶ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 249

⁷⁷ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 34

př. n. l. 13. ledna odevzdal svoji moc do rukou senátu, senát mu jako svoji vděčnost udělil titul *Augustus* – Vznešený. V roce 13. př. n. l. byl Octavianus zvolen jako *pontifex maximus*.⁷⁸ Octavianus tak disponoval kumulací velkého počtu pravomocí a titulů. Hlavním základem jeho moci byla moc nad vojskem – impérium. Senát a lidová shromáždění udělovala Octavianovi další a další pravomoci, až se nakonec stal fakticky neomezený vládce Říma. Římská říše byla reorganizována ohledně správy provincií a dalších území. Byly zachovány formy republikánského zřízení - lidu jako suveréna a senátu jako poradního orgánu lidu. Senát pokračoval ve správě státní pokladny – *aerarium*, připravoval návrhy zákonů pro shromáždění lidu a spravoval různé provincie nebo jejich části. Ve funkčnosti zůstaly zachovány i republikánské úřady.⁷⁹ Nastolení principátu se nestalo žádným zlomovým vyhlášením nebo změnou společnosti. Zůstaly zachovány ekonomické a společenské rázy z doby republiky.

Hospodářství, které se opíralo o svobodu podnikání a obchodu, v době principátu zažívalo růst. Pověstná silniční síť římské říše byla na velice vysoké úrovni a umožňovala tak rychlé přesuny surovin, zrychlovala přesuny armády a zajišťovala také rychlé přesuny obyvatelstva. Vysoce rozvinutý je též zámořský obchod v celém středomoří. Bez zásahů státní moci do sféry průmyslu a obchodu došlo k jejich rozvoji a vysoké úrovni.⁸⁰ Změnu prodělala organizace zemědělství vzhledem k poklesu počtu otroků vlivem menšího počtu výbojných konfliktů, než tomu bylo za období republiky. Důsledkem poklesu počtu otroků se zvýšila jejich cena. Dalším důsledkem nedostatku otroků bylo potřeba zaplnit uvolněná pracovní místa po otrocích a tuto mezeru pomalu zaplňovali chudí sedláci, kteří byli nabíráni pod *latifundie*.⁸¹ Postupně se z tohoto stavu vytvořil kolonát.⁸² Kolonát se rozšířil po celé římské říši, avšak práce kolonů nebyla pro majitele statků výnosnější oproti práci otroků.⁸³

---

⁷⁸ *Pontifex maximus* – nejvyšší kněžská moc, SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského*. Nezm. otisk 2. přeprac. vyd. z roku 1932. Praha: Melantrich, 1945. str. 78

⁷⁹ ŠUSTA, Josef, ed. *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. Díl 2. Římské imperium, jeho vznik a rozklad*. V Praze: Melantrich, 1936. str. 212

⁸⁰ SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského*. Nezm. otisk 2. přeprac. vyd. z roku 1932. Praha: Melantrich, 1945. str. 82 - 83

⁸¹ Jednalo se o velkostatek, na nichž dřív pracovali převážně otroci. - BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. str. 152 - 153

⁸² SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského*. Nezm. otisk 2. přeprac. vyd. z roku 1932. Praha: Melantrich, 1945. str. 83

⁸³ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. str. 29

Římští právníci stále rozlišovali svobodné a otroky, avšak otroctví prohlásili za instituci, která je v rozporu s přirozeným právem – *ius naturale*. Byla rozvíjena opatření císaře před libovůlí vlastníka otroka. Byla zachována instituce otcovské moci, ale právo otce trestat děti smrtí nebo prodejem do otroctví bylo považováno za přežitek, který už nebyl nadále uplatňován.⁸⁴

Pravidelný příjem otroků pro římskou říši byli potomci současných otroků – *verna*⁸⁵, prodej nechtěných dětí vlastními rodiči a dovoz barbarů, např. z černomořského města Tanaidy. Celkový objem prodeje otroků lze usuzovat ze zprávy Dióna Cassia ohledně daně, která byla v roce 7 n. l. zavedena Augustem na prodej otroků: „Jelikož bylo zapotřebí více peněz na války a placení nočních hlídek, zavedl daň (ve výši) jedné patnáctiny z prodeje otroků.“⁸⁶ Někteří římské otroci byli nuceni nosit obojky s nápisy, na kterém bylo uvedeno např.: „Jsem uprchlý otrok. Chyť mě. Když mě vrátíš mému pánu Zoniovi, dostane se ti odměny.“⁸⁷

Ve 3. stol. n. l., po odeznění přínosného vládnutí císaře Septimia Severa a následného slabého vládnutí jeho nástupců se v římské říši začaly projevovat krizové jevy.⁸⁸ Krizí byl především konec rozvinutého, a do té doby s klesajícím počtem otroků, otrokářského systému, na kterém římská společnost budovala své základy. Po zavraždění posledního císaře z dynastie Severovců Alexandra Severa Maximem Thraxem započalo období politické nestability, kdy se během období 235 – 284 vystřídalo na postu císaře 28 císařů (bez „vzdorocísařů“).⁸⁹ Krize zasáhla všechny aspekty života v římské říši. Vnitřní boje narušovaly pospolitost říše, přetrhávaly se pouta mezi jednotlivými provinciemi a narušovala se obchodní spojení mezi nimi. V období krize 235 – 284 byly pokusy některých císařů považovány za přínosné, ale jejich reformy měly většinou krátké trvání v důsledku

---

⁸⁴ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 319

⁸⁵ Verna – otrok narozený v pánově domě - BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. str. 279

⁸⁶ GOODMAN, Martin. *Řím a Jeruzalém: střet starověkých civilizací*. Přeložil Olga SIXTOVÁ, přeložil Ladislav NAGY. Praha: Rybka Publishers, 2007. str. 75 - 76

⁸⁷ GOODMAN, Martin. *Řím a Jeruzalém: střet starověkých civilizací*. Přeložil Olga SIXTOVÁ, přeložil Ladislav NAGY. Praha: Rybka Publishers, 2007. str. 203

⁸⁸ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. str. 31

⁸⁹ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 320

častého střídání císařů a válek. Římskou říši se z dlouhodobého společenského a hospodářského úpadku povedlo povznést až císaři Diokleciánovi.⁹⁰

2.4.4 Dominát

Po období principátu následuje období dominátu, které je zároveň posledním obdobím v periodizaci římské říše. Začátek tohoto období je spojen s nástupem císaře Diokleciána (284 – 305). Tento schopný vojevůdce měl nadání v organizaci. Prosadil reformy státní správy, čímž pomohl překonat krizi principátu. Za vlády Diokleciána také došlo k tvrdému pronásledování křesťanů. V roce 303 nechal vydat dva edikty. Prvním ediktem zakázal křesťanům modlitebny a nakázal je zbourat a druhým ediktem bylo nařízeno spálit posvátné křesťanské knihy a uvěznit kněze. V roce 304 vydal tzv. „krvavý edikt“, v němž bylo nařízeno, že ten, kdo nebude obětovat bohům, bude usmrcen.⁹¹ Tento edikt byl základem pro tvrdé vyvražďování křesťanů. Dále zavedl reformu daňové soustavy a peněžních prostředků. Zavrhnul formu principátu jako skrytou republikánskou moc a začal vystupovat jako neomezený, absolutní císař, pán říše – *dominus* nebo označovaný jako „Pán a Bůh“ – *dominus et deus*.⁹² Vytvořil poradní sbor *consistorium* a z císařského dvora udělal ústřední orgán státní správy. Odebral republikánským orgánům zbytky politické moci, nechával jim pouze čestné funkce.⁹³ Začal ovládat Říši z města Nikomédea, čímž docházelo k postupnému úpadku Říma a přeorientování římské říše spíše k její východní části. Tento úpadek vyvrcholil v roce 330, kdy byl na březích Bosporu založen „Nový Řím“, Konstantinovo město, Konstantinopol⁹⁴ (Cařihrad, dnešní Istanbul).⁹⁵

Po uplynutí určité doby v pozici císaře se Dioklecián rozhodl, že není schopen sám řídit tak ohromnou říši a jmenoval za svého spoluvládce Maximiana, který pocházel ze stejné provincie jako Dioklecián. V roce 293 byli jmenováni další dva spoluvládci a to Gaius Galerius a Constantius Chlorus. Dioklecián si ponechal

---

⁹⁰ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. str. 32 - 33

⁹¹ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 330, 333

⁹² BALÍK, Stanislav. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), str. 27

⁹³ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. str. 33

⁹⁴ Dříve Byzantium - BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. str. 152 - 153

⁹⁵ ŠUSTA, Josef, ed. *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. Díl 2. Římské imperium, jeho vznik a rozklad*. V Praze: Melantrich, 1936. str. 479

vliv nad východní částí říše a Maximian rozhodoval ve věcech západních částí říše.⁹⁶ Tato organizace se nazývá tetrarchie, vláda čtyř. Tetrarchové měli svá města, odkud vládli, v různých městech na území římské říše a Řím navštěvovali velice sporadicky, čímž dále upadal jeho význam jako centra římské říše. Úspěšně bránili hranice římské říše a přispívali svým dílem k jejímu rozvoji. Po abdikaci Diokleciána se tetrarchie brzy rozpadla.⁹⁷

Na uvolněné místo po Diokleciánovi nastoupil Constantinus. Constantinus byl adoptivním synem tetrarchy Constantia Chlora. Po ujetí vlády byl problém se systémem čtyř císařů, který fungoval pouze za předpokladu, že mezi všemi císaři bude shoda v politických a hospodářských otázkách, avšak propukaly mezi nimi spory. Zpočátku měl za spolucísaře Licinia, později mezi nimi propukly spory a v roce 324 byl císař Constantinus bez spolucísaře až do své smrti v roce 337.⁹⁸

Constantinovy reformy byly velice významné. Od Constantina se císařský post stal dědičným. V roce 313 vydal Edikt milánský, i když byl sám pohan. Edikt zaručoval toleranci křesťanství, které se od druhé poloviny 4. století stává hlavní formou státního náboženství římské říše. Náboženské reformy završil v roce 380 císař Theodosius, který v tomto roce prohlásil křesťanství za jediné státní náboženství římské říše.⁹⁹

Vláda Diokleciánova a Constantinova velice posílila státní moc a jejich reformy pomohly v nastolení hospodářského růstu. Problémem zůstalo zemědělství, kde bylo sice zachováno drobné vlastnictví půdy, ale hlavním výrobním faktorem zůstali velkostatky, které tvořili soběstačné hospodářské skupiny a začaly se u nich vytvářet typické feudální znaky a vztahy.¹⁰⁰

Otroků neustále ubývalo a byli postupně nahrazováni kolóny a řemeslníky. Nesmírná moc velkostatkářů nad svým územím vedla k vykořisťování venkovanů, kteří na jejich území pobývali. Sociální rozdíly začínaly být neúnosné, malá skupina bohatého obyvatelstva si užívala luxusu, zatímco zbytek poddaných zažíval pouze

---

⁹⁶ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 326

⁹⁷ BOATWRIGHT, Mary Taliaferro, Daniel J. GARGOLA a Richard J. A. TALBERT. *Dějiny římské říše: od nejranějších časů po Konstantina Velikého*. Praha: Grada, 2012. str. 476 - 478

⁹⁸ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 333 - 334

⁹⁹ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 35

¹⁰⁰ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. str. 37-38

bídu a měl velice špatné společenské postavení. Římskou říši, která byla založena na otrokářském způsobu práce, začal tento důležitý prvek opouštět a byl nahrazován kolonátem.¹⁰¹ Z dřívějších center hospodářských oblastí – měst, se přesunovaly hospodářské oblasti na venkov. Antický stát nebyl schopen se adaptovat v přechodu otrokářství na feudalismus. Nebyla zde společenská vrstva, která by říši pozvedla a zachovala. Společenské, hospodářské a vojenské poměry začaly být pro říši ve vysokém stupni rozkladu neúnosné.¹⁰²

Zpočátku byly římské hranice dobře chráněné a barbarské nájezdníky to odrazovalo od jejich dobytých plánů, avšak kolem roku 376 n. l. se dostaly přes Dunaj, který byl přírodním hraničním prvkem římské říše, kmeny Vizigótů a započalo tím období kolonizace římských provincií barbary, které je ukončeno rozdělením západní části římské říše od východní.¹⁰³ V roce 395 byla římská říše rozdělena na říši východořímskou s centrem v Konstantinopoli a západořímskou s centrem v Ravenně.¹⁰⁴ Roku 410 stanul po 800 letech nepřítel na území Říma. Byl vyplněn Góty s jejich vůdcem Alarichem. K rozpadu říše jistě přispělo i stěhování národů, které odstartoval Hun Attila neboli „Bič boží“. Attila byl v roce 451 na Katalaunských polích poražen císařským velitelem Aetiussem, ale konec Říma to neodvrátilo. Po Attilovi vpadl do Říma kmen germánských Vandalů. Řím napadli nejprve v roce 455. Po tomto přepadení sídlili římscí císaři už pouze ve městě Ravenna. Poslední římský císař Romulus Augustus, jehož jméno je symbolikou k založení Říma, byl v roce 476, 1229 let od založení Říma, sesazen germánským vládcem Odoakerem a tímto aktem zanikla západořímská říše.¹⁰⁵ Východořímská říše, do které bylo již dříve přesunuto centrum státní organizace, byla hospodářsky vyspělejší než říše západořímská. Postupně se z východořímské říše vytvořil velice centralizovaný stát, který byl přísně církevní a opíral o církev svoji moc. Nejvýznamnější císař východořímské říše byl Justinián (527 – 565), který se zasloužil o vytvoření Justiniánských institucí.¹⁰⁶ Císař Justinián, který chtěl říši

---

¹⁰¹ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. str. 41 - 42

¹⁰² BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. str. 41

¹⁰³ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 32 - 33

¹⁰⁴ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. str. 40

¹⁰⁵ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 360 - 361

¹⁰⁶ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 42 - 43

vrátit různými způsoby její bývalou velikost a slávu, se zasloužil o recepci římského práva a návratu některých římských tradic.¹⁰⁷ Postupem staletí východořímská říše, která se nazývala Byzantská říše, stále více oslabovala až v roce 1453, kdy bylo její hlavní město Konstantinopol dobytoby Turky, čímž zanikla nositelka tradic východořímské říše.¹⁰⁸ Na západořímskou říši odkazem navázala svatá říše římská, která vznikla v roce 800 a formálně trvala až do roku 1806.¹⁰⁹

---

¹⁰⁷ SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského*. Nezm. otisk 2. přeprac. vyd. z roku 1932. Praha: Melantrich, 1945. str. 124

¹⁰⁸ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. str. 41

¹⁰⁹ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 363

III. Právní postavení otroků v římské říši

3.1 Právní postavení fyzických osob v římském právu

Římské právo se již v některých spisech klasických právníků, například právníka Gaia nebo z Justiniánových Institutiones, označovalo jako „právo, které se vztahuje k osobám“, tedy „*ius quod ad personas pertinet*“.¹¹⁰

3.1.1 Pojem „*persona*“

Pod pojmem *persona* se v římském právu rozumí lidská bytost. Tato bytost má způsobilost k právům a povinnostem, tedy právní subjektivitu. V římském právu se neuplatňovalo moderní pojetí právní subjektivity, které jí přisuzuje všem lidským bytostem bez výjimky. Podle Římanů tato způsobilost náležela jen osobám svobodným. Jiná než svobodná osoba tak nemohla být subjektem práv. Právo mít způsobilost k právům a povinnostem se v římském právu označovalo jako *caput*, neboli hlava. Toto označení znamenalo také právní individualitu člověka. K dalším právům a povinnostem, které náležely osobám, patří způsobilost projevem vlastní vůle zakládat, měnit nebo rušit práva a povinnosti, způsobilost nést odpovědnost za projevy vůle, kterými někdo porušil práva jiných a také deliktů, mimosmluvní odpovědnost, nebo odpovědnost za trestný čin.¹¹¹

3.1.2 Svobodné osoby

Římské právo tradičně zavazovalo jen ty, kteří byli součástí *civitas Romana*¹¹². Proti nim stáli cizinci, kteří se dělili do několika skupin. Úplně svobodné nebyly v římském právu ani ženy, jelikož podle římského pojetí lidských individuí nemohla mít žena stejná práva jako muž. Římané brali ženy jako osoby více lehkomyšlné, které nejsou plně schopny spravovat své záležitosti, bojovat ve válkách nebo zastávat veřejné funkce¹¹³.

Svobodným osobám též náleželo takzvané *ius commercium* a *ius connubium*, tedy právo obchodu a právo uzavřít řádný sňatek. *Ius commercii* je pojímáno velmi široce. Zahrnuje účast na majetkových právech a také právo uzavírat různá právní jednání podle civilního práva. *Ius commercium* a *ius*

---

¹¹⁰ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 55

¹¹¹ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 55

¹¹² *Civitas Romana – římské občanství* - BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. str. 60

¹¹³ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 57

connubium měli původně jen římstí občané, poté tato práva získali i *Latini prisci*.¹¹⁴ *Latini coloniarii*¹¹⁵ měli pouze *ius commercii*.¹¹⁶

3.2 Právní postavení otroka

Otok nebyl dle římského práva způsobilým subjektem práv, v právním smyslu nebyl osobou. Nemohl pro sebe nabývat majetková práva, nebyl způsobilý se obligačně zavázat, nebyl ani způsobilý k rodinným právním poměrům, před soudem nemohl žalovat ani být sám žalován. Byl tedy pouhou věcí – *res* - s názvem člověk – *homo*.¹¹⁷ Otok byl obecně věcí *mancipacní* - *res Mancipi*, jelikož byl majitelem uchopen rukou. Byl součástí římské *familie*, ale pouze ve smyslu rodiny jako souboru všech věcí, které rodině patřily a které podléhaly moci otce rodiny- *pater familias*. Důvodem, proč byli otroci necháni na živu a nebyli zabiti byl ten, aby mohli sloužit svému pánu.¹¹⁸

V právu osob je největším rozdílem v postavení lidských bytostí to, že jsou lidé buď svobodní, nebo otroci. Svobodní mohou jednat takových způsobem, kterému nebrání žádná síla nebo právo. Otroctví je oproti tomu znamená situaci, kdy je někdo podřízen cizí moci. Obecně se otroci otroky buď rodí, nebo stávají. V jejich postavení pak není žádný rozdíl, nezáleží na tom, zda se člověk otrokem narodil nebo byl do zotročen až během svého života.¹¹⁹

3.2.1 Otok jako objekt práv

Otok v římském právu nebyl postaven jako subjekt, ale jako objekt práv. Znamenalo to především, že otrok byl zbaven svobody, jeho právní subjektivita se zcela popírala. Jedna známá fráze římských právníků říká „*servi pro nullis habentur*“, tedy „otroci se nepovažují za nic“. Obecně platilo, že „*servus nullum caput habet*“, tedy že otrok nemá hlavu, v tomto případě tedy právní subjektivitu. Otok tak mohl být pouze objektem práv, protože být subjektem i objektem zároveň, se zcela vylučovalo. V praxi toto jeho postavení především znamenalo, že byl

---

¹¹⁴ Latini prisci – původní členové obcí Latinů - BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. str. 153

¹¹⁵ Latini coloniarii – obyvatelé lat. osad mimo Latium - BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. str. 153

¹¹⁶ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 57 - 58

¹¹⁷ BALÍK, Stanislav. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), str. 72

¹¹⁸ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). str. 175

¹¹⁹ KRÜGER, Paul, ed. *Justiniánské Instituce: Iustiniani Institutiones*. Přeložil Peter BLAHO, přeložil Michal SKŘEJPEK. V Praze: Karolinum, 2010. Fontes iuris romani. Str. 37

objektem vlastnických práv svého pána.¹²⁰

3.2.2 Právní moc pána nad otrokem

Dle práva národů jsou otroci zcela v moci svého pána. Pán má právo nad otrokovým životem a smrtí. Jednalo se o právo věčné, vlastnické. Otroek byl předmětem majetkových práv pána a ten si s nimi mohl nakládat podle vlastní vůle. Pán měl nad svým otrokem takzvaně neomezené právní panství. S otrokem mohl také činit určitá právní jednání, mohl ho darovat, pronajmout, zastavit, odkázat a podobně. Na otroky se hledělo jako na běžné předměty, nerozumné a neschopné o něčem rozhodovat. Římské právo toto začalo řešit postupem času a právní úprava se stávala méně přísnou a snažila se o postupné dosahování svobody otroků.¹²¹

Dalším právem pána vůči otrokovi byla možnost otroka propustit a tím mu umožnit stát se římským občanem. Jednou z jiných možností, jak se otroka zbavit bylo, že ho pán jednoduše vyhodil ze svého domu s úmyslem ho již za svého nemít. Tato situace ale neznamenal, že by otrok nabyt svobodu. Vyhozený otrok se stal opuštěným otrokem bez pána. Došlo tak k tzv. *derelictio*, neboli opuštění věci vlastníkem. Z otroka se pak stal *servus sine domino*, tedy otrok dočasně bez pána. Mohl být kýmkoliv nalezen a chycen a tím získal práva nového.¹²²

Moc pána nad otrokem byla, jak je řečeno výše, také mocí rodinnou. Otroek je zde v postavení *alieni iuris*. Pokud je členem *familie*, pak se na něj nahlíží jako na *filius familias*, tedy syna podrobeného otcovské moci. V tomto případě může pro svého pána nabývat a činit právní jednání. Za otrokovy delikty ručí jeho pán noxálně. To znamenalo, že pán mohl být žalovaný za škodu způsobenou činy svého otroka.¹²³

3.2.2.1 Dominica potestas

Slovo *potestas* znamená obecně moc hlavy rodiny nad ostatními členy. Vedle toho moc nad otrokem se nazývá *dominica potestas*. Tato moc znamenala několik následků. Zaprvé to byla skutečnost, že se otroci podíleli na pánově způsobilosti k právům jako jakýsi nástroj k výkonu těchto práv. S tímto souvisela zásada, že byl otrok v určitých případech oprávněn uzavírat právní jednání se

¹²⁰ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 59 - 60

¹²¹ BALÍK, Stanislav. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), str. 72

¹²² KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 61

¹²³ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). str. 175

třetími osobami. Všechno co otrok nabýval, však nabyl pro svého pána. Vlastník tak měl právo nabývat nejen sám, ale i pomocí těch, kteří jsou v jeho moci, což zahrnuje jeho otroky a také otroky, ke kterým má právo poživací a otroky, které drží v dobré víře.¹²⁴ *Dominica potestas* dávala také pánovi možnost otroka potrestat. K tomu si mohl vybrat jakýkoliv trest, měl dokonce právo otroka zabít. Toto kruté zacházení bylo později potlačováno a otrokům začala být poskytována právní ochrana proti nemravnosti nebo přílišné krutosti pánů.¹²⁵

3.2.2.2 Otroci Asklepiovi

Otroci Asklepiovi byli zvláštním druhem otroků, kteří získávali svobodu v případě, že pán vyhodil nemocného nebo starého otroka z důvodu, aby ušetřil na jeho léčení. Toto pravidlo bylo zavedeno za císaře Claudia. Název Asklepiovi otroci pocházel od Asklepiova ostrůvku na řece Tibeře.¹²⁶

3.3 Otok z hlediska přirozeného práva

„*Quod ad ius naturale attinet, omnes homines aequales sunt*“, neboli „Podle přirozeného práva jsou si všichni lidé rovni“. Podle přirozeného práva nebylo otroctví uznáváno, jelikož se podle něj rodili všichni lidé svobodní.¹²⁷ Římští právníci přiznávali, že se otroctví zásadám práva přirozeného přičítá. Institut otroctví tak, jak ho známe, se používal pouze v právu národů - *ius gentium*.¹²⁸ Rozpor mezi obecně platným právem a zásadou rovnosti všech lidí se objevuje například i v Digestech nebo v Justiniánských institucích. Tento rozdíl si uvědomovali již římské filosofové a jejich názory pak přebírali římské právníci. Požadavek rovnosti korespondoval s přístupem ke svobodě - *flavor libertatis*. Tento požadavek se ale v *ius gentium* neuplatňoval. Otok se považoval za rovného člověka i z hlediska *fas* - práva božského.¹²⁹

3.4 Vznik otroctví

Prameny otroctví byly některé stále jednotné, například válečné zajetí,

---

¹²⁴ KRÜGER, Paul, ed. *Justiniánské Instituce: Iustiniani Institutiones*. Přeložil Peter BLAHO, přeložil Michal SKŘEJPEK. V Praze: Karolinum, 2010. Fontes iuris romani. Str. 129

¹²⁵ BALÍK, Stanislav. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), str. 73 - 74

¹²⁶ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 61

¹²⁷ KRÜGER, Paul, ed. *Justiniánské Instituce: Iustiniani Institutiones*. Přeložil Peter BLAHO, přeložil Michal SKŘEJPEK. V Praze: Karolinum, 2010. Fontes iuris romani. Str. 39

¹²⁸ BALÍK, Stanislav. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), str. 72

¹²⁹ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). str. 174

narození matce - otrokyni, obchod s otroky a zotročení pro nevděk, a některé se měnily s průběhem doby, konkrétně otroctví z trestu, dlužní otroctví a zotročení pro hrubé porušení občanských povinností.

3.4.1 Válečné zajetí

Na svobodě zrozený člověk se stával otrokem v důsledku zajetí národa, se kterým neměli Římané žádný přátelský spolek.¹³⁰ V justiniánských Institutiones se píše doslova: „Také to, co vezmeme nepřátelům, se podle práva národů stává naším vlastnictvím, a to tak, že svobodní se dokonce stanou našimi otroky.“ Otroci zajati ve válce se stávali otroky státními- *servi publici*. Důsledkem zotročení válečným zajetím byl zánik práv, jako je držba, vlastnictví nebo manželství.¹³¹

Válečné zajetí nebylo vždy stálé, ale někdy jen na určitou dobu. Poměry i status člověku pak zůstávaly jen pozastaveny. V případě, že se zajatec vrátí, pak platí, jako by jeho právní poměry nikdy nezanikly – *Ius postliminii*. Pokud ale v zajetí zemře, pak právní poměry okamžikem smrti ztrácí. Jeho dědicové mají poté takové postavení, jako kdyby nikdy zajat nebyl. Okamžik smrti se určoval podle chvíle, kdy byl člověk zajat.¹³²

3.4.2 Narození matce - otrokyni

Otec nebyl v tomto případě důležitý. Pokud se narodilo dítě matce - otrokyni, stávalo se automaticky otrokem. Stav se určoval podle stavu matku v době porodu dítěte. Otrokyňe se nemohly vdát a nemohly žít v řádném manželství. Proto nemohlo dítě narozené z otrokyňe být nikdy svobodným občanem. Opačně toto neplatilo. Otec - otrok neměl rozhodující vliv na statut narozeného dítěte. Ze společného soužití se svobodnou ženou se dítě narodilo vždy svobodné. Co se týče vlastnických práv, patřilo dítě narozené matce - otrokyni vždy pánovi matky.¹³³ Pokud byla matka během těhotenství přechodně svobodná, pak se dítě narodilo již svobodné. Děti otrokyňe byly také součástí odkazu, i v případě, že by otrokyňe zemřela.¹³⁴

---

¹³⁰ BALÍK, Stanislav. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), str. 74

¹³¹ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). str. 176

¹³² SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). str. 177

¹³³ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 61

¹³⁴ KRÜGER, Paul, ed. *Justiniánské Instituce: Iustiniani Institutiones*. Přeložil Peter BLAHO, přeložil Michal SKŘEJPEK. V Praze: Karolinum, 2010. Fontes iuris romani. str. 179

3.4.3 Mezinárodní obchod s otroky

Obchod s otroky se prováděl po celé Itálii i v jejích koloniích. Obchodníci a překupníci zde prodávali cizince i obyvatele provincií. Lidé mohli být v tomto případě zotročeni buď ve válkách, nebo při loupeživých výpravách.¹³⁵ K prodeji do ciziny mohlo dojít buď z důvodů veřejnoprávních, nebo z důvodů soukromoprávních. K veřejnoprávním důvodům prodeje otroka do ciziny patří situace, kdy se člověk nedostavil ke sčítání lidu nebo k odvodu do legie. Soukromoprávním důvodem mohl být prodej syna otcem rodiny, dlužníka nebo prodej zloděje chyceného při činu. Tento způsob zotročení se v římské říši uplatňoval jen do konce období republiky. V následujícím období mohlo být prodání člověka do ciziny pouze trestem za určité činy.¹³⁶

3.4.4 Zotročení pro nevděk

Zotročení pro nevděk - *revocatio in servitute*. Tento způsob zotročení se týkal otroků již jednou propuštěných na svobodu, kteří se se chovali drze nebo urážlivě ke svému bývalému pánovi. Trestem za takové chování bylo opětovné uvržení do otroctví.¹³⁷

3.4.5 Otroctví z trestu

Tato forma vzniku otroctví je typická pro dobu císařskou. Otroctví vznikalo jako trest za určitá provinění, trestné činy. K zotročení takto mohlo dojít např. i v případě, kdy žena žila s cizím otrokem. Ten, kdo se takto provinil, se stával otrokem římského státu - *servitus poenae*. Takový otrok musel jako trest provádět určité manuální práce. Jednalo se například o práci v dolech, stavění silnic nebo jiné veřejné práce. Tato forma otroctví znamenala uvržení do otroctví jen dočasně. Otroek neměl takový status navždy, jednalo se o práci většinou v pracovních táborech a po nějaké době opět získával svobodu.¹³⁸

3.4.6 Zotročení pro hrubé porušení občanských povinností

Tento typ vzniku otroctví se uplatňoval v době římské republiky. Jednalo se nejčastěji o ty, kteří se záměrně vyhýbali vojenské službě nebo ty, kteří se

---

¹³⁵ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 61

¹³⁶ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právníká díla (Wolters Kluwer ČR). str. 177

¹³⁷ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 61

¹³⁸ BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. str. 252

nedostavili ke sčítání lidu.¹³⁹

3.4.7 Dlužní otroctví

Tato forma je typická pro nejstarší období římského práva. Dlužník, který nesplnil svou povinnost, mohl být svým pánem usmrcen nebo prodán do ciziny jako otrok. O takovém způsobu zotročení se zmiňuje například Zákon 12 desek.¹⁴⁰ Pro svojí přehnanost bylo dlužní otroctví změněno zákonem Lex Poetelia z roku 326 př. n. letopočtem. Tento zákon stanovil novou formu ručení, tedy ručení do výše majetku jednotlivce. Bylo možné zadržet člověka, který nesplnil majetkovou povinnost, nicméně pouze na určitou dobu.¹⁴¹

3.4.8 Dočasné otroctví

Dočasné, nebo také přechodné otroctví, znamenalo situaci, kdy se lidé nestávali otroky, ale změnilo se jejich postavení. Stávali se takzvanými *servorum loco*. Důvodem bylo nejčastěji porušení odpovědnosti člověka podřízeného vůči majiteli. Otec rodiny měl povinnost uhradit škodu, kterou způsobili jeho otroci nebo synové. Pokud by nahrazení takové škody bylo pro otce příliš tíživé, mohli vydat toho, co škodu způsobil, poškozenému. Pachatel pak musel zpravidla zůstat takovou dobu, která byla potřebná k odčinění vzniklé škody. V této moci ale nezůstával navždy, nýbrž pouze dočasně. Jeho postavení se neměnilo od postavení běžného otroka, ale dočasný majitel byl seznámen s tím, že jeho nadřazenost skončí. Dočasný otrok tak mohl svého pána po osvobození žalovat pro kruté zacházení nebo urážky.¹⁴²

3.4.9 Otroctví protiprávní

S velmi rychlým vývojem otroctví a přehnanému množství otroků se začaly projevat tendence s otroky obchodovat nedovoleným způsobem pro účel zisku. Někdy se tak mohlo stát, že byli do otroctví uvrženi svobodní lidé, kteří se nijak neprovinili a byli zajati protiprávně. V určité době se dokonce pořádaly jakési hony na svobodné lidi za účelem výtěžku z jejich následného prodeje.¹⁴³

---

¹³⁹ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 62

¹⁴⁰ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 62

¹⁴¹ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právníká díla (Wolters Kluwer ČR). str. 139

¹⁴² KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 62

¹⁴³ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 62

3.5 Causa liberalis

Pojem *causa liberalis* znamená spor o svobodu. Otroci měli od začátku principátu právo dovolat se při procesu *extra ordinem* svobody. V tomto procesu nemohli nicméně být procesní stranou, proto za ně vystupoval tzv. *adsetor libertatis*. Pokud byl v postavení žalobce, pak musel prokázat důkaz důvodu svobody. Tento typ sporu byl podle justiniánského práva zakázán.¹⁴⁴

3.6 Zánik otroctví

Otroctví končilo dvěma způsoby - smrtí, nebo propuštěním otroka na svobodu.

3.6.1 Manumissio

Výraz *manumissio* označuje právní jednání, při kterém pán z vlastní vůle ruší otrocký vztah a propouští nesvobodného ze své moci. Výraz samotný se skládá ze dvou částí - *manus* a *mittere*. *Manus* znamená symbol moci a *mittere* posílat nebo pustit. Podle civilního práva se jedná o formální akt a má tři formy - *manumissio per vindictum*, *manumissio per censum* a *manumissio testamento*. K účinnosti propuštění bylo potřeba způsobilosti k právnímu jednání a kviritského vlastnictví.¹⁴⁵ V římském právu to bylo možné několika způsoby, a to na základě císařských konstitucí v posvátných chrámech, dopisem, mezi přáteli, hůlkou nebo závětí. Později se jednalo o jakékoliv právní jednání *mortis causa*.¹⁴⁶

3.6.1.1 Manumissio per vindictum

Manumissio per vindictum, neboli propuštění pomocí hůlky označovalo jednání před soudním úředníkem. V těchto případech se jednalo především o praetora nebo správce provincie. V tomto jednání byli přítomni propouštějící pán, propuštěný otrok a tzv. *assertor libertatis* - svobodný člověk, který vyhlášoval otrokovu svobodu. Tento člověk se hůlkou dotknul člověka a pronesl: „Já prohlašuji, že tento člověk je svobodný.“¹⁴⁷

3.6.1.2 Manumissio per censum

Tento typ manumisie označuje propuštění otroka zápisem do seznamu svobodných. Jméno do seznamu zapisoval censor podle pokynů bývalého otrokova

---

¹⁴⁴ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). str. 176

¹⁴⁵ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 64

¹⁴⁶ KRÜGER, Paul, ed. *Justiniánské InSTITUTE: Iustiniani Institutiones*. Přeložil Peter BLAHO, přeložil Michal SKŘEJPEK. V Praze: Karolinum, 2010. *Fontes iuris romani*. str. 41

¹⁴⁷ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 64

pána.¹⁴⁸

3.6.1.3 Manumissio testamenti

Manumissio testamenti, neboli propuštění v testamentu. Vlastník otroka tak právním jednáním ve své poslední vůli dával otrokovi svobodu. Někdy se toto propuštění mohlo vázat na určitou podmínku, která musela být splněna. Svobodným se otrok stal ve chvíli, kdy se vlastníkův dědic ujal pozůstalosti. Věta o propuštění v testamentu musela být ve formě rozkazu.¹⁴⁹

3.6.1.4 Omezení manumisií

Osoby, které byly dříve otroky, se jimi stávaly z nejrůznějších důvodů. Po jejich propuštění získávaly tyto osoby svobody a s ní spojená i některá občanská práva. Stávalo se tak, že se římskými občany stávali lidé cizího původu. Snaha tomuto zamezit přišla za císaře Augusta ve dvou zákonech. Tyto zákony manumisie neznemožňovaly, ale dávaly podmínky propouštění a vedly k omezování manumisií. Těmito zákony byly *Lex Fufia Caninia* a *Lex Aelia Sentia*. První ze dvou jmenovaných pochází z roku 2 př. n. letopočtem. Zakazoval propouštění otroků nad určitý počet poměrně podle toho, kolik otroků pán vlastnil. Byl také stanoven maximální počet propouštěných otroků pána na sto. Takové manumisie, které by přesáhly určený limit, byly neplatné. Mladší z uvedených zákonů omezující manumisie (*Lex Aelia Sentia*) pocházel z roku 4 n. letopočtu. Týkal se především manumisií nepotřebných a bezdůvodných. Zcela zakazoval manumisie v případě, že byl prokázán důvod magisterskému konsiliu a jen pokud byl pán starší dvacet let a otrok starší třiceti let. Omezené byly též typy manumisií pouze na *manumissio per vindictum*. Tento zákon v neposlední řadě prohlašoval úmyslné propuštění otroka na škodu věřitele za relativně neplatné. Toto bylo jediné ustanovení, které bylo zachováno i císařem Justiniánem, kdežto zbytek obou jmenovaných zákonů byl zrušen.¹⁵⁰

3.6.2 Neformální propouštění

Ius civile uznávalo jen formální způsoby propouštění, neformálním způsobům nepřiznávalo žádnou váhu. Patří sem například propuštění před přáteli, tedy svědky propuštění, *manumissio inter amicos*, nebo manumissio dopisem,

---

¹⁴⁸ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 65

¹⁴⁹ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 65

¹⁵⁰ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právní díla (Wolters Kluwer ČR). str. 181

manumissio per epistulam, nebo při hostině, *manumissio in convivio*. Otrok byl i po propuštění stále otrokem, chránil ho ale praetor. Zamítal pánovi všechny žaloby, kterými by chtěl pán uplatnit své panství nad otrokem.

Zákon *Iunia Noebana* z roku 19. př. n. l. stanovil, že otroci propuštění na svobodu neformálně se staví na úroveň Latinů (*Latini Iuniani*). Měli právní postavení jako svobodní, ale umírali jako otroci. Neměli tedy testamentární způsobilost, nemohli ani dědit. Dalším neformálním způsobem bylo *manumissio ecclesia* z dob křesťanských císařů. Toto bylo propuštění před shromážděnou obcí věřících v kostele. V pozdním císařství se začaly objevovat nové typy propouštění, např. v případě, že se propuštěný otrok stal mnichem nebo císařským komorníkem, nebo pokud žil po určitou dobu bez zlého úmyslu a choval se jako svobodný.¹⁵¹

3.7 Liberní

Za propuštěnce se považovali jen ti, kteří byli propuštění z otroctví, které bylo uznané právem. Otrok se stává propuštěním osvobozen také z moci svého bývalého vlastníka. Tyto ustanovení se, jako ostatně všechny, které se týkaly otroctví, řídily podle práva národů. Podle těchto pravidel tak s možností propouštění vznikly tři skupiny lidí. Byli to lidé svobodní, propuštěnci a otroci. Propuštěnci tak byli víc než otroky, ale stále neměli stejné postavení jako svobodní lidé.¹⁵²

Propuštění otroků vzrůstalo úměrně s jejich počtem. V určitém období vzrostl počet propuštěnců natolik, že začali tvořit samostatnou skupinu.¹⁵³ Zprvu existovaly tři druhy propuštěnců. První skupina propuštěnců se stávala římskými občany, druhá byli tzv. Latinové podle zákona *Iunia Norbana* a třetí skupinu tvořili tzv. vzdání cizinci podle zákona *Aelia a Sentia*. Pojmenování vzdání otroci se přestalo časem používat, proto později spadali také do skupiny Latinů.¹⁵⁴

3.7.1 Patronát

Patronem se stává dosavadní *dominus* propuštěním svého otroka. Propuštěnec je v postavení k patronovi jako *libertus*. Z hlediska veřejného práva tak znovu nabývá občanských práv, ale ve vztahu k patronovi je stále v poměru *alieni iuris*. Bývalý otrok byl povinen chovat se k patronovi uctivě a čestně.

¹⁵¹ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 65

¹⁵² BALÍK, Stanislav. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk), str. 70 - 77

¹⁵³ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. str. 128 - 129

¹⁵⁴ KRÜGER, Paul, ed. *Justiniánské Instrukce: Iustiniani Institutiones*. Přeložil Peter BLAHO, přeložil Michal SKŘEJPEK. V Praze: Karolinum, 2010. *Fontes iuris romani*. str. 42

Propuštěný otrok podléhal trestní moci patrona podobně jako dítě, mohl být patronem potrestán. V postklasické době vznikla možnost patrona zažalovat bývalého otroka pro nevděčnost pomocí *ingrati accusatio*. Otrokovu pak mohla být svoboda úředně opět odňata. Patron byl také oprávněn, aby mu propuštěnec slíbil určité konání - *operae*. K tomu se používal příslušný příslib - *iurata promissio operarum*. Bylo ale možné požadovat jen určité konání a nikdy nemohlo vést k něčemu nečestnému. V poslední řadě se patron stával právně propuštěncovým zákonným zástupcem.¹⁵⁵ Zákon XII desek dovoloval v určitých případech povolat patrona k pozůstalosti propuštěnce. Jednalo se o situace, kdy propuštěnec zemřel dědiců a bez závěti.¹⁵⁶

3.8 Ingenui

Ingenui bylo označení pro lidi, kteří se narodili jako svobodní a vždy jimi byli. Do skupiny dětí *ingenui* patřily i děti propuštěnců. Nepodléhali proto již patronátu. V období principátu bylo postavení *ingenui* udělováno propuštěncům dle císařových milostí. Symbolem tohoto postavení byl zlatý prsten, který propuštěnci nosili jako symbol ingenuity. V justiniánském právu již stačilo, když se patron vzdal svého patronátu nad propuštěncem.¹⁵⁷

---

¹⁵⁵ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právní díla (Wolters Kluwer ČR). str. 180

¹⁵⁶ KRÜGER, Paul, ed. *Justiniánské Instituce: Iustiniani Institutiones*. Přeložil Peter BLAHO, přeložil Michal SKŘEJPEK. V Praze: Karolinum, 2010. *Fontes iuris romani*. str. 231

¹⁵⁷ SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právní díla (Wolters Kluwer ČR). str. 180 - 181

IV. Život otroků

V životních podmínkách otroků se projevovaly hospodářské změny a sociální podmínky. Otroci měli životní podmínky v nejstarších dobách římské říše příznivější než v dobách pozdější římské říše, protože v dřívějších dobách mělo význam na chování k otrokům malé počty otroků, dodržování mravního kodexu a jednoduchý způsob života, který nevykořisťoval jinou skupinu obyvatel.¹⁵⁸ V nejstarších dobách je otrok v postavení otroka patriarchálního. Patriarchální otrok nemá zcela potlačenou subjektivitu, je brán jako méněcenný, nicméně pořád člověk, a zcela podřízený pánově moci. Otrok patriarchální má také rodinu a jsou respektovány jeho příbuzenské vztahy.¹⁵⁹

Všichni otroci, kteří se pokusili o útěk a byli chyceni, mohli očekávat krutý trest, který mohl být ve formě bití až po ukřižování nebo je pán mohl prodat jako gladiátory do arény, což by pro např. otroka, který neměl vůbec žádné zkušenosti v bojovém umění, znamenalo skoro jistou smrt.¹⁶⁰

4.1 Původ a zdroje otroků v době vrcholu otroctví v římské říši

Vrcholu otroctví v římské říši bylo dosaženo v období římské republiky. Bylo to výsledkem série úspěšných válek, které byly největším zdrojem otroků. Tato série válek započala válkami se Samnity a skončila zničením Karthága a Korintu, který byl zničen v roce 146. př. n. letopočtem.¹⁶¹

Historik Livius uvádí, že v letech 297 – 293 př. n. l. bylo Římany zotročeno 50 000 lidí, což dokazuje, že otroctví v římské říši dosahovalo značných rozměrů ještě před punskými válkami. Římská říše musela trpět nedostatkem lidské síly, jinak by nemohla absorbovat tisíce otroků do měst a rurálních oblastí.¹⁶²

---

¹⁵⁸ ČEŠKA, Josef. *Diferenciace otroků v Itálii v prvních dvou stoletích principátu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959. Spisy University v Brně, Filosofická fakulta, č. 62. str. 5, 8 – online - <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/103881>

¹⁵⁹ KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. str. 60

¹⁶⁰ GOODMAN, Martin. *Řím a Jeruzalém: střet starověkých civilizací*. Přeložil Olga SIXTOVÁ, přeložil Ladislav NAGY. Praha: Rybka Publishers, 2007. str. 203

¹⁶¹ YAVETZ, Zvi. *Slaves and slavery in ancient Rome*. New Brunswick, N. J., USA: Transaction Books, c1988., str. introduction – online - https://books.google.cz/books?id=V3w3dqCYyT0C&pg=PA1&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false

¹⁶² YAVETZ, Zvi. *Slaves and slavery in ancient Rome*. New Brunswick, N. J., USA: Transaction Books, c1988., str. introduction – online - https://books.google.cz/books?id=V3w3dqCYyT0C&pg=PA1&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false

Od konce druhé punské války v roce 201. př. n. l. do konce třetí punské války v roce 146. př. n. l. bylo zotročeno 2000 obyvatel Lilybaema (dnešní Marsala), 5000 Hirpiniů, 30 000 obyvatel Taranta, 3 000 obyvatel Mandurie, 5 700 Makedonců, 20 000 Sardinaňů, 5 632 Istriňanů, 700 Ligurů, 2 500 Bojótianů, 150 000 Epirusanů, 10 000 obyvatel z pyrenejského poloostrova a 50 000 Karthaginců.¹⁶³

4.2 Typy otroků a druh jejich práce

Otroctví bylo v římské říši složitým fenoménem. Otroci vykonávali několik druhů prací, zabývali se především zemědělstvím, hlídáním malého či velkého skotu, služebnictvím v domech, učitelstvím, výchovou, správčovstvím, souboji a tak dále. Někteří byli v otrockém stavu pouze dočasně. Vlastníci otroků otrokům dovoľovali získat vlastní majetek a někteří otroci se pak za použití svého majetku mohli vykoupit a získat svobodu. Jiní otroci mohli být osvobozeni např. za služby, které pro pána vykonali. Takto svobodní otroci – propuštěnci – *libertini*¹⁶⁴ - i nadále poskytovali služby a zachovávali loajalitu ke svým původním vlastníkům.¹⁶⁵

4.2.1 Zemědělství a otroci

Otroci byli využíváni především v zemědělství,¹⁶⁶ svobodné rolnictvo, které bylo povinno vojenskou službou vůči římské říši, muselo opustit svá hospodářství na několik let, a tak jejich hospodářství upadala nebo úplně zanikla. Velkostatkáři v daleko větší míře využívali práci otroků jako lacinější výrobní síly a toto hospodaření bránilo svobodným rolníkům se v obrovské konkurenci levného obilí uživit. Velkostatkáři rozšiřovala svá panství na úkor menších rolníků. Tento proces vedl k existenci klasického otrokářské formy zřízení. Podle censu bylo v roce 164.

---

¹⁶³ YAVETZ, Zvi. *Slaves and slavery in ancient Rome*. New Brunswick, N. J., USA: Transaction Books, c1988., str. introduction, 2 Slaves and Slavery – online - https://books.google.cz/books?id=V3w3dqCYyT0C&pg=PA1&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false

¹⁶⁴ Libertini – svobodní, ale s omezenými právy (neměli *ius honorum* a úplné volební právo) - BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. str. 175

¹⁶⁵ BOATWRIGHT, Mary Taliaferro, Daniel J. GARGOLA a Richard J. A. TALBERT. *Dějiny římské říše: od nejranějších časů po Konstantina Velikého*. Praha: Grada, 2012. str. 169

¹⁶⁶ BRADLEY, Keith. *Slavery and society at Rome*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. Key themes in ancient history. str. 30 – online - https://books.google.com.na/books?id=xu3rkG9dVY8C&pg=PA81&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false

př. n. l. v Itálii 337 500 římských občanů vlastnících půdy, v roce 159. př. n. l. 328 000 a v roce 136 př. n. l. se toto číslo snížilo na 318 000.¹⁶⁷

V důsledku těchto změn vznikaly latifundie.¹⁶⁸ Fungování statků a užívání otroků jako rolníků popisuje ve svém díle Marcus Porcius Cato – O zemědělství. Cato zde na příkladech popisuje ideální výnosnost na statcích. Uvádí, že na vinici o 100 jitrech¹⁶⁹ pracuje šafář se šafářkou – *vilicus* a *vilica*, kteří mají na starosti ostatní otroky¹⁷⁰, oba patří k otrokům, dále deset otroků – dělníků, dále se zvláštní otrok stará o skot, další o osly, další o vepře, další se stará o vrbové pruty, které byly nutné k uvazování révy.¹⁷¹ Dalším příkladem, který uvádí Cato, je olivový háj o 240 jitrech, pracuje zde šafář se šafářkou, oba jsou otroci, dále pět otroků – dělníků, tři další otroci se starají o zvířata, první příklad vyžadoval šestnáct osob, druhý deset. Samotný vlastník nepracuje, práci vykonávají pouze otroci. Cato také uvedl, že pokud otrok onemocní, má mu být poskytnuto méně jídla. Pro Catona byl otrok pouze nástroj, kterému bylo poskytováno pouze tolik, aby pracoval. Rozeznává u zemědělství tři typy nástrojů – nástroje mluvící – *instrumenti genus vocale* (otroci), nástroje napůl mluvící – *instrumenti genus semivocale* (zvířata) – a nástroje němé – *instrumenti genus mutum* (povozy). Tyto nástroje jsou brány jako prostředky k užívání pánovi. Cato také popisuje, že hospodář by měl prodat nemocné nebo slabé otroky stejně jako stará zvířata nebo opotřebené nástroje. Podle Catona je roční spotřeba dospělého, těžce pracujícího otroka 51 modíí¹⁷² pšenice.¹⁷³ Hlavním předpokladem pro tento systém bylo obrovské množství otroků, které do římské říše proudilo, a proto mohl být nepotřebný otrok kdykoliv nahrazen novým.¹⁷⁴

---

¹⁶⁷ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 183

¹⁶⁸ Latifundie – velkostatky, na kterých pracovali otroci ve velkém množství - BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. str. 153

¹⁶⁹ Jitro – *Jugerum* – 2 čtverce o straně 120 stop – 25, 182 arů - ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 368

¹⁷⁰ BRADLEY, Keith. *Slavery and society at Rome*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. Key themes in ancient history. str. 71 – online - https://books.google.com.na/books?id=xu3rkG9dVY8C&pg=PA81&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false

¹⁷¹ ŠUSTA, Josef, ed. *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku*. V Praze: Melantrich, 1936. str. 650

¹⁷² Modius – dutá míra („suchá“) – 8,754 l - ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 368

¹⁷³ MOMMSEN, Theodor, *The history of Rome*. el. podoba, 2005 – eBook -

<http://www.archive.org/stream/thehistoryofrome10706gut/10706.txt>, kap. I. XI. Contracts

¹⁷⁴ ŠUSTA, Josef, ed. *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. Díl 2. Římské imperium, jeho vznik a rozklad*. V Praze: Melantrich, 1936. str. 650 - 651

Výsledkem velkých dobovačných válek bylo: expanze latifundií na úkor drobného rolnictva, které muselo sloužit v armádě několik let, migrace nemajetných občanů do osídlených center, především Říma, vytvoření velkého, nemajetného proletariátu v obydlých oblastech a přesun tisíců otroků do latifundií.¹⁷⁵

4.2.2 Řemeslnictví a otroci

Římští řemeslníci často využívali manuálně zručné otrocké řemeslníky k práci na výrobcích, které byly užívány místně nebo prodávány na tržištích.¹⁷⁶ Většina otroků byla automaticky poslána k práci do sféry zemědělství, ale velký počet z ostatních otroků pracoval v různých jiných odvětvích. Když si vojevůdce Scipio Africanus¹⁷⁷ podmanil Nové Karthágo (dnešní Cartagena), přivezl sebou zpátky do Říma z Nového Karthága 2 000 zručných řemeslníků jako otroků. Tito řemeslníci mohli být propuštěni na svobodu, pokud prokázali, že jsou profesionálové ve svém oboru. Bez ohledu na přesné počty otroků na italské půdě, jejich velká koncentrace na území římské říše musela nutně zanechat stopy.¹⁷⁸

Vlastní řemeslnické otroky měli *patres familias*¹⁷⁹, kteří je využívali k práci pro vnitřní potřebu domu. Kromě *patres familias* můžeme rozdělit občany na dvě skupiny podnikatelů, kteří k práci využívali řemeslných otroků. První skupinu podnikatelů tvoří občané, kteří zřizovali různorodé podniky a dílny, ale nepodíleli se na jejich řízení. Druhou skupinu tvoří podnikatelé, kteří se přímo podílejí na podniku. Druhá skupina se vnitřně člení na velké podnikatele – *redemptores*¹⁸⁰ - a

---

¹⁷⁵ YAVETZ, Zvi. *Slaves and slavery in ancient Rome*. New Brunswick, N. J., USA: Transaction Books, c1988., str. introduction 3 – online - https://books.google.cz/books?id=V3w3dqCYyT0C&pg=PA1&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false

¹⁷⁶ BOATWRIGHT, Mary Taliaferro, Daniel J. GARGOLA a Richard J. A. TALBERT. *Dějiny římské říše: od nejranějších časů po Konstantina Velikého*. Praha: Grada, 2012. str. 169

¹⁷⁷ Publiuc Cornelius Scipio – velice schopný velitel římské říše, roce 202 př. n. l. porazil karthaginského velitele Hannibala v bitvě u Zamy, která byla rozhodujícím střetnutím punských válek - ŠUSTA, Josef, ed. *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. Díl 2. Římské imperium, jeho vznik a rozklad*. V Praze: Melantrich, 1936. str. 77

¹⁷⁸ YAVETZ, Zvi. *Slaves and slavery in ancient Rome*. New Brunswick, N. J., USA: Transaction Books, c1988., str. 2 Slaves and Slavery – online - https://books.google.cz/books?id=V3w3dqCYyT0C&pg=PA1&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false

¹⁷⁹ Paterfamilias – nejstarší mužský ascendent, jediná osoba sui iuris a hlava římské rodiny - BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. str. 205

¹⁸⁰ Redemptores – podnikatel veřejných staveb - BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. str. 232

pronajímatelé a menší podnikatelé – *conductores*.¹⁸¹ V podnikatelských skupinách také bylo velké množství drobných řemeslníků, kteří buď pracovali sami, nebo si na pomoc pronajímali otroky nebo měli otroky vlastní. Z důvodu velkých podobností je v pramenech těžké rozlišit drobného řemeslníka a menšího otrokářského podnikatele.¹⁸² Podle profesora Josefa Češky, který vycházel z *lex Fufia Caninia*,¹⁸³ byli za drobné řemeslníky považováni lidé, kteří vlastnili maximálně dva otroky, za malé podnikatele považoval ty, kteří měli maximálně deset otroků, za střední dílny považoval ty, kde pracovalo 11 – 30 otroků, dílny, ve kterých pracovalo 30 a více otroků, považoval za velké dílny.¹⁸⁴

4.2.3 Specializace otroků

Mezi řemeslnými pracemi mělo zvláštní postavení stavitelství, podle Cicera je považováno za umění, ke kterému je zapotřebí větších schopností a řadí stavitelství mezi „lepší“ řemesla, kam řadí také lékařství a učitelství ušlechtilých věd.¹⁸⁵

V domácnosti *patres familias* a podnikatelů se uplatňovali otroci např. v těchto pozicích: čeledín – *asturconarius*, architekt – *architectus*, zpěvák/zpěvačka – *cantor/cantrix*, skladník – *cellarius*, chirurg – *chirurgus*, kuchař – *cocus*, herec – *comoedus*, otrok starající se o ložnici – *a cubiculo*, obsluhovač – *a cyatho*, otrok starající se o místnosti v domě – *diaetarchus*, otrok tvořící obrazy a busty – *ad imagines*, zlatník – *inaurator*, sekretář – *librarius*, lamač mramoru – *marmorarius*, číšník – *ministrator*, oční lékař – *ocularius*, ochutnávač pokrmů – *praegustator*, přadlena – *quasillaria*, opravář oblečení – *sarcinator*, sklenář – *glazier*, otrok starající se o okna – *a specularibus*, otrok starající se o sochy – *a statuis*, pokladník – *sumptuarius*, hudebník – *symphoniacus*, kurýr – *tabellarius*,

---

¹⁸¹ Conductores – nájemci velkostatků a státních domén, jejichž malé dílce obdělávali - BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. str. 73

¹⁸² ČEŠKA, Josef. *Diferenciace otroků v Itálii v prvních dvou stoletích principátu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959. Spisy University v Brně, Filosofická fakulta, č. 40 – online - <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/103881>

¹⁸³ Lex Fufia Caninia – vznikl v roce 2. př. n. l., zákon omezil testamentární manumissio: z 3 – 10 otroků směl vlastník propustit polovinu, z 10 – 30 třetinu, z 30 – 100 čtvrtinu, nad 100 otroků pětinu, ne však více než 100 otroků - BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. str. 161 - 162

¹⁸⁴ ČEŠKA, Josef. *Diferenciace otroků v Itálii v prvních dvou stoletích principátu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959. Spisy University v Brně, Filosofická fakulta, č. 40 – online - <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/103881>

¹⁸⁵ ČEŠKA, Josef. *Diferenciace otroků v Itálii v prvních dvou stoletích principátu*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959. Spisy University v Brně, Filosofická fakulta, č. 41 – online - <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/103881>

tkadlec/tkadlena – *textor/textrix*, holič/holička – *tonsor/tonstrix*, zahradník – *topiarius*, otrok starající se o jídelnu – *tricliniarcha*, masér – *unctor*, krejčí – *vestificus*.¹⁸⁶

Průměrná cena zdravého, silného, nijak vzdělaného otroka, který našel uplatnění např. v zemědělství, byla kolem 500 denárů. Pro srovnání, průměrný příjem římského legionáře na počátku 2. stol. př. n. l. byl 120 denárů ročně. Z toho lze vyvodit, že drobný rolník, který sloužil v armádě, si mohl otroka pořídit pouze výjimečně.¹⁸⁷

Kvalifikovaní otroci měli daleko vyšší hodnotu. Kvalitní řemeslnický otrok nebo otrok se vzděláním stál až 1 500 denárů. Nejdražším otrokem, jaký byl kdy koupen, byl v 1. stol. př. n. l. gramatik Lutatius Daphnis, jehož cena byla 175 000 denárů. Cena otroků se velice lišila podle možného uplatnění otroka. Nejtěžší práce zastávali otroci, kteří byli nuceni pracovat v dolech při těžbě rud. Na konci období republiky nahrazovali chybějící otroky v dolech odsouzení trestanci – *ad metalla*.¹⁸⁸

4.2.3.1 Gladiátoři

Otroci určeni k boji se nazývali gladiátoři.¹⁸⁹ Gladiátorští bojovníci, kteří byli známí, ale nebyli tolik rozšíření, se stali velice populární zdrojem zábavy v Římě a hlavním centrem pro výcvik gladiátorů bylo město Capua.¹⁹⁰ Římské obyvatelstvo si zhruba od roku 105. př. n. l. zvyklo na velké veřejné gladiátorské hry, ve kterých proti sobě bojovali gladiátoři s různými zbraněmi a bojovými technikami.¹⁹¹ Gladiátorské hry, které odhalily a zároveň uchovaly nejhorší

---

¹⁸⁶ BRADLEY, Keith. *Slavery and society at Rome*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. Key themes in ancient history. str. 63 – Slave labour – online - https://books.google.com.na/books?id=xu3rkG9dVY8C&pg=PA81&hl=cs&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false

¹⁸⁷ CHRIST, Karl. *Krise a zánik římské republiky*. Přeložil Jan HLAVIČKA. Praha: Vyšehrad, 2010. str. 78

¹⁸⁸ CHRIST, Karl. *Krise a zánik římské republiky*. Přeložil Jan HLAVIČKA. Praha: Vyšehrad, 2010. str. 78 - 79

¹⁸⁹ *Gladiatores* – šermíři ve veřejných hrách, rekrutováni z otroků zajatců a odsouzenců, považováni za nečestné – *personae turpes* - BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. str. 120

¹⁹⁰ JOSHEL, Sandra R. *Slavery in the Roman world*. New York: Cambridge University Press, 2010. str. 62 – online - <https://books.google.cz/books?id=ovvvg3EyTyQC&pg=PA109&lpg=PA109&dq=clarus+and+urbanus&source=bl&ots=bKsXU-U7iU&sig=K-IBVs2azaGrdJxuvDh6baapdno&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwiCvfqt8trSAhVG0xoKHWQADfUQ6AEIGTAA#v=onepage&q&f=false>

¹⁹¹ CHRIST, Karl. *Krise a zánik římské republiky*. Přeložil Jan HLAVIČKA. Praha: Vyšehrad, 2010. str. 195

demoralizaci antického světa, se staly tak prosperující, že byl lukrativní byznys prodávat na ně programy. Gladiátorské hry se řídily principem, že život nebo smrt poraženého gladiátora nezávisely na pravidlech duelu nebo na rozhodnutí vítěze boje, ale na rozhodnutí přihlížející veřejnosti, která signálem vítězi boje určila, jestli má být poražený ušetřen nebo zabit.¹⁹²

---

¹⁹² MOMMSEN, Theodor, *The history of Rome*. el. podoba, 2005 – eBook - <http://www.archive.org/stream/thehistoryofrome10706gut/10706.txt>, kap. The Poor

V. Spartakovo povstání

„Všim vládní pomoci otroků, otroky však vládní sám.“ – Marcus Licinius Crassus

193

Povstání, vzpoura – *rebellio* – má společné prvky s revolucí, rozdílné jsou jejich cíle a formy uskutečnění. Povstání je více či méně významná vzpoura, jejímž cílem je získat teritoriální autonomii nebo nezávislost, ale ne svržení ústřední vlády.

¹⁹⁴ Spartakovo povstání je nejslavnější a neznámější povstání otroků, stalo se námětem mnoha historických knih a filmů, po Spartakovi byly také pojmenovány např. tělovýchovné a bojové organizace.¹⁹⁵

5.1 Otrocká povstání

Vzhledem k životní situaci otroků nebyla povstání ojedinělým jevem. Dostávali pouze málo jídla, jenom aby přežili, a byli nuceni pracovat pro svého pána pod hrozbou fyzického násilí. Předpokladem pro povstání byl také ohromný počet otroků. Ve 2. stol. př. n. l. dosáhlo toto množství svého maxima. V polovině 2. stol. př. n. l. byl počet otroků, kterých bylo denně prodáváno na ostrově Délu, kolem 10 000.¹⁹⁶ V tomto období připadal na dva svobodné jeden otrok nebo na pět svobodných 3 otroci. Pro velký počet otroků byla jejich cena velice nízká, a tak se k nim jejich pánové chovali bezohledně a tvrdě je vykořisťovali. Otroci často umírali po pár letech velice těžké práce. V takovýchto situacích vznikala malá až velká povstání otroků.¹⁹⁷

Řím prošel různými druhy válek, s nepřátelskými národy, se spojenci na území Itálie i mezi občany měst. Se zvyšujícími se počty otroků však vznikl nový druh války – válka s otroky. Otroci dříve v menších počtech uplatňovali především pasivní rezistencí, kdy otrok neposlušal pánovy rozkazy nebo je plnil pouze laxně anebo řešil otrok nastalou situaci útekem.¹⁹⁸

---

¹⁹³ LOUKOTKOVÁ, Jarmila. *Spartakus*. Třebíč: Akcent, 2009. str. 7

¹⁹⁴ SELIGMAN, Edwin, *Encyclopaedia of social science*, 13. svazek, New York: Macmillan company, 1950, kap. Rebellion – 144 – 146, online - https://archive.org/stream/encyclopaediaoft030465mbp/encyclopaediaoft030465mbp_djvu.txt

¹⁹⁵ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 203

¹⁹⁶ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 183

¹⁹⁷ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. str. 23

¹⁹⁸ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 198

První známá otrocká vzpoura, proti níž bylo použito římské vojsko, byla zaznamenána v roce 199 př. n. l. v Setii u Říma. Město bylo plné afrických a galských otroků, kteří byli získáni po druhé punské válce.¹⁹⁹ Nejsou známa jména otrockých velitelů, ale je známo jméno toho, kdo povstání potlačil. Povstání potlačil Lucius Cornelius Lentulus, který nechal pět set otroků kvůli účasti na povstání popravit.²⁰⁰ Další známá vzpoura otroků proběhla v Etrurii v roce 196 př. n. l. Tuto otrockou vzpouru potlačil praetor²⁰¹ Manius Acilius Glabrio, který byl pověřen velením legie. Mnoho otroků z povstání bylo pobito, zbytek byl znovu zotročen. Vůdce povstání nechal Glabrio zbičovat a následně ukřižovat.²⁰² Někdy kolem roku 185 př. n. l. proběhlo velké povstání otroků v Apulii. Titus Livius²⁰³ toto povstání nazval „velikým pozdvižením“. Dále Livius uvedl, že bylo po potlačení vzpoury popraveno na 7000 lidí.²⁰⁴

Informace o těchto vzpourách nejsou úplné, římstí historikové je popisovali pouze v případech, pokud vzpoury přerostly z policejního problému do problému politického. Historikové zachycují především růst napětí mezi společenskými vrstvami. Vzpoury otroků, které byly ukončeny vojenskými složkami římské říše, byly často trestány smrtí velice mnoha lidí. Tyto vzpoury byly pouhým počátkem velkých povstání, která po nich v časovém období následovala.²⁰⁵

V letech 135 – 132 př. n. l. proběhla první sicilská otrocká válka. Povstání vypuklo po nepokojích ve městě Enna, které bylo zemědělským centrem Sicílie. Otrok syrského původu jménem Eunus vedl toto povstání. Další otrok jménem Cleon shromáždil několik tisíc otroků v Sicílii. Tito dva se i se svými následovníky postavili na odpor římské říši a porazili ji v několika bitvách. V roce 132 př. n. l. porazil otroky a přispěl k ukončení válečného konfliktu na Sicílii konzul Publius

---

¹⁹⁹ SHAW, Brent D. *Spartacus and the slave wars : a brief history with documents*. Boston: Bedford/St. Martin's, c2001. str. 69 – 70, online - <http://philosophyproject.org/wp-content/uploads/2013/11/Spartacus-Slave-Wars-Book-Primary-Sources.pdf>

²⁰⁰ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 198

²⁰¹ Praetor – soudce, řešil soudní spory - BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. str. 379

²⁰² SHAW, Brent D. *Spartacus and the slave wars : a brief history with documents*. Boston: Bedford/St. Martin's, c2001. str. 71, online - <http://philosophyproject.org/wp-content/uploads/2013/11/Spartacus-Slave-Wars-Book-Primary-Sources.pdf>

²⁰³ Byl to římský historik v dobách Augusta, Livius žil v letech 59 př. n. l. až 17 n. l., zabýval se římskými dějinami a sepsal o nich mnoho spisů - ŠUSTA, Josef, ed. *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. Díl 2. Římské imperium, jeho vznik a rozklad*. V Praze: Melantrich, 1936. str. 238

²⁰⁴ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 198

²⁰⁵ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 198

Rupilius.²⁰⁶ Pád otrocké moci na Sicílii byl zároveň pád prvního otrockého seskupení, které otroci vytvořili. Zprávy o otrockém povstání na Sicílii se roznesly po římské říši. Tyto zprávy se rozšířily i mezi některé ostatní otroky. Podle historika Diodóra²⁰⁷ v reakci na zprávy o sicilském povstání povstalo v Římě 150 otroků, v Attice přes 1000 otroků, také proběhla vzpoura na Délu a jiných místech. Po potlačení sicilského povstání otroků proběhla také povstání na ostrově Chiu, v pobřežních městech Malé Asie a také později v Kampánii.²⁰⁸

V období let 104 – 100 př. n. l. probíhala druhá sicilská otrocká válka. Tato válka byla velice podobná té první, dějiště povstání bylo také na Sicílii. Sled událostí a jejich hlavních protagonistů připomíná tak mnoho událostí první sicilské otrocké války, až moderní historikové dospěli k hypotéze, že řečtí a římské historikové, kteří podávali zprávy o druhé sicilské otrocké válce, okopírovali příběhové vzory první otrocké sicilské války. Hlavní rozdíl mezi oběma válkami byl jejich důvod. Série událostí, které proběhly v roce 104 př. n. l., vytvořily nedostatek lidských zdrojů pro římskou armádu, to vedlo ke zvýšení verbování mužů pro římské vojsko od spojenců římské říše. Král Bithýnie protestoval, že nemůže poskytnout více mužů pro římské vojsko, protože mnoho mužů v jeho království bylo uneseno a zotročeno obchodníky s otroky. Římský senát na to reagoval vydáním opatření, které ochraňovalo svobodné lidi v provinciích římské říše před chybným zadržováním jako otroků. Toto opatření zvýšilo očekávání svobody mezi mnoha lidmi, kteří byli drženi v otroctví na Sicílii, otroků, kteří měli v paměti nedávnou válku o svoji svobodu. Ve východní části Sicílie propuklo povstání a následně válka, která trvala 4 roky. Hlavními zdroji informací o této válce jsou dochované fragmenty spisů historie, kterou sepisoval Diodór Sicilský, který pravděpodobně měl nějaké předky, kteří zažili druhou sicilskou otrockou válku.²⁰⁹

---

²⁰⁶ SHAW, Brent D. *Spartacus and the slave wars :a brief history with documents*. Boston: Bedford/St. Martin's, c2001. str. 79, 95, online - <http://philosophyproject.org/wp-content/uploads/2013/11/Spartacus-Slave-Wars-Book-Primary-Sources.pdf>

²⁰⁷ Diodór byl sicilský historik, psal v Římě a pro Řím své Světové dějiny - ŠUSTA, Josef, ed. *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. Díl 2. Římské imperium, jeho vznik a rozklad*. V Praze: Melantrich, 1936. str. 239

²⁰⁸ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 199

²⁰⁹ SHAW, Brent D. *Spartacus and the slave wars :a brief history with documents*. Boston: Bedford/St. Martin's, c2001. str. 107, online - <http://philosophyproject.org/wp-content/uploads/2013/11/Spartacus-Slave-Wars-Book-Primary-Sources.pdf>

5.2 Spartakovo povstání

Spartakovo povstání bylo největší povstání otroků v antických dějinách a mělo za následek otřes základů, na kterých byla vybudována římská říše. Toto povstání zastínilo několik menších povstání, která mu předcházela, protože Spartakovo povstání je svým významem daleko předčilo.²¹⁰

Třetí a největší válka římské republiky s otroky probíhala v letech 73 – 71. př. n. l. především v jižní části Apeninského poloostrova. Tato válka vznikla po incidentu, při kterém uprchla skupina otroků²¹¹, kteří byli gladiátoři ve škole gladiátorů ve městě Capua. Capua bylo město, které byla centrem bohatého regionu Kampánie.²¹² Této války s otroky se zúčastnilo více než 150 000 lidí, ze kterých bylo 60 000 až 90 000 mužů, co bojovalo. Uváděné údaje se liší podle historika, který je popisoval, nejnižší údaje popisuje Eutropius, nejvyšší údaje o počtu lidí a bojovníků je v dochovaných výpiscích Livia. Rozdílem mezi dvěma předchozími válkami a tou, kterou vedl Spartakus, je jádro otrockých sil, které v předchozích dvou válkách tvořili především zemědělství otroci, kteří většinou měli malé nebo žádné zkušenosti s bojem. Ve třetí otrocké válce byli jádrem otrockých sil gladiátoři, kteří byli velice dobře trénováni a připraveni k boji.²¹³

Povstání vzniklo v gladiátorské škole Lentula Batiata, který trénoval především thrácké a galské otroky. Tito otroci byli nuceni ke gladiátorským soubojům. Dvě stě otroků plánovalo útěk z gladiátorské školy, ale jejich plán byl odhalen. Ti z nich, kteří byli varováni, že byl jejich plán prozrazen ho i přes to uskutečnili. Po uprchnutí ze školy gladiátorů si zvolili tři vůdce a nejvýznamnější z nich byl Spartakus. Spartakus byl Thrák, který se narodil mezi lidmi, kteří žili kočovným způsobem života. Spartakus je popisován jako člověk, který měl silný charakter, vysokou fyzickou zdatnost a byl inteligentní.²¹⁴ Při cestě na svobodu gladiátoři zajali vůz, který vezl náklad zbraní, a pomocí nich se vyzbrojili. Po útěku

---

²¹⁰ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 199

²¹¹ Jednalo se o skupinu 74 gladiátorů - BOATWRIGHT, Mary Taliaferro, Daniel J. GARGOLA a Richard J. A. TALBERT. *Dějiny římské říše: od nejranějších časů po Konstantina Velikého*. Praha: Grada, 2012. str. 227

²¹² SHAW, Brent D. *Spartacus and the slave wars :a brief history with documents*. Boston: Bedford/St. Martin's, c2001. str. 130, online - <http://philosophyproject.org/wp-content/uploads/2013/11/Spartacus-Slave-Wars-Book-Primary-Sources.pdf>

²¹³ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 199 - 200

²¹⁴ SHAW, Brent D. *Spartacus and the slave wars :a brief history with documents*. Boston: Bedford/St. Martin's, c2001. str. 131 - 132, online - <http://philosophyproject.org/wp-content/uploads/2013/11/Spartacus-Slave-Wars-Book-Primary-Sources.pdf>

se gladiátoři vydali směrem k Vesuvu a na jeho vrcholu se opevnili. Z Capuy, po zjištění, že uprchli gladiátorští otroci, proti nim byl vyslán vojenský oddíl, gladiátoři ho porazili a jejich kořisti se staly další zbraně. Po neúspěchu vojenského oddílu bylo proti Spartakovi vysláno 3000 mužů z Říma, kterým velel Gaius Claudius Glaber. Glaber přikázal svým mužům obsadit přístupovou cestu k Vesuvu a snažil se gladiátory vyhladovět.²¹⁵ Gladiátorům se podařilo nepozorovaně z vrcholu Vesuvu utéct s pomocí žebříků, které si vyrobili z popínavých rostlin, které rostly na vrcholu Vesuvu. Po útěku z vrcholu Vesuvu napadli gladiátoři překvapivým útokem římské vojsko, které je obléhalo pod horou. Římské oddíly se rozprchly a otroci se zmocnili bohaté kořisti, která po oddílech zbyla.

Po útěku římské armády se ke gladiátorům začali připojovat z okolních regionů pastevcí a zemědělci.²¹⁶ Postupem času se gladiátorská skupina rozrostla na armádu, které měla několik tisíc mužů. Spartakus zorganizoval otrockou armádu jako vojsko a zavedl v ní disciplínu a hodnosti. Po porážce armády Gaia Claudia Glabera bylo proti otrokům vysláno vojsko pod velením praetora Publia Varinia. Vojsko Publia Varinia bylo také poraženo Spartakovou armádou, důsledkem porážky byl zvýšený zájem senátu o dění v Kampánii, nad kterou získal Spartakus postupně kontrolu. Senát proto vyslal oba konzuly, aby Spartakovu armádu porazili. Dalším rozdílem mezi dvěma předcházejícími otrockými válkami a touto jsou jejich cíle. V předchozích dvou otrockých válkách vznikly státy osvobozených otroků a vládli jim někteří z otroků, Spartakus měl za cíl všechny otroky dopravit do jejich vlasti, kde by žili jako svobodní lidé. Spartakovi spoluvelitelé po prvních vyhraných bitvách navrhovali napadnout samotný Řím, Spartakus však nechtěl podcenit sílu římské říše a zvolil cestu za svobodou. Rozhodl se pro pochod k Alpám, protože velká část otroků, kterou měl v armádě, byla složena z Germánů a Galů, kteří měli své domoviny na sever od římské říše. Tato taktika umožnila zachovat armádu v plné síle, která mohla být oslabena, kdyby byly vytyčeny jiné cíle a ambice.²¹⁷

V roce 72 př. n. l. vyrazila armáda otroků směrem k severním hranicím římské říše, nepřipojili se pouze zemědělci a pastevcí z Kampánie, protože nechtěli

---

²¹⁵ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 200

²¹⁶ SHAW, Brent D. *Spartacus and the slave wars : a brief history with documents*. Boston: Bedford/St. Martin's, c2001. str. 132, online - <http://philosophyproject.org/wp-content/uploads/2013/11/Spartacus-Slave-Wars-Book-Primary-Sources.pdf>

²¹⁷ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 200 - 201

opustit svoji rodnou oblast. Na hranicích Samnia se od armády otroků odpojil velitel Krixos s 3000 otroky, který však byl jedním z konzulů poražen a zabit. Spartakus mezitím pokračoval směrem k Alpám, během cesty porazil druhého konzula a dorazil k Mutině (dnešní Modena). V Mutině s ním hodlal bojovat místodržitel předalpské Galie Gaius Cassius Longinus²¹⁸, který disponoval armádou o 10 000 mužích. Místodržitel byl však Spartakovou armádou poražen a otroci tak měli volnou cestu k Alpám, bez vysvětlení se však Spartakovo vydalo zpátky na jih římské říše.²¹⁹

Po porážce římských vojsk byli oba konzulové zbaveni velení senátem, poprvé v dějinách, a senát pověřil Marca Licinia Crassa, podporovatele Lucia Cornelia Sully, aby porazil Spartakovou armádu. Crassus byl nesmírně bohatý člověk, který své bohatství získal obdržením zkonfiskovaného majetku za Sullovy diktatury.²²⁰ Crassus si z vlastních peněz naverboval šest legií, ke kterým připojil ještě 2 legie, kterým předtím veleli konzulové. Pro obnovení bojové kázně v armádě zvolil tzv. decimaci²²¹ – po obřadech byl popravený každý desátý muž v jeho armádě. Historik Appianos poznamenává, že Crassovi vojáci měli větší strach z Crassa než z nepřátel.

Spartakus při svém tažení zpět na jih apeninského poloostrova porazil Crassovy legie při srážce v Picenu, následně se přesunul do Bruttia (dnešní Kalábrie), kde se dohodl s kilickými piráty, že převezou jeho armádu na Sicílii. Spartakus zaplatil pirátům peníze, ale ti nedodrželi svoje podmínky dohody a otrockou armádu nepřepřavili. Otrocká armáda se zkusila přepravit přes Mesinskou úžinu za použití vorů, ale nepříznivé podmínky moře jim tento pokus zmařily.²²² Crassus se rozhodl odříznout otroky uvězněné na poloostrově a přikázal vybudovat

---

²¹⁸ SHAW, Brent D. *Spartacus and the slave wars : a brief history with documents*. Boston: Bedford/St. Martin's, c2001. str. 133, online - <http://philosophyproject.org/wp-content/uploads/2013/11/Spartacus-Slave-Wars-Book-Primary-Sources.pdf>

²¹⁹ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 201

²²⁰ ŠUSTA, Josef, ed. *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. Díl 2. Římské imperium, jeho vznik a rozklad*. V Praze: Melantrich, 1936. str. 171

²²¹ LOUKOTKOVÁ, Jarmila. *Spartakus*. Třebíč: Akcent, 2009. str. 337

²²² ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 201 - 202

příkop napříč kalábrijským poloostrovem. Délka příkopu byla kolem 300 stádií²²³.²²⁴

Spartakovi se povedlo v zimě, když byla bouře, příkop částečně zasypat a zhruba s třetinou svého vojska přejít na druhou stranu. Vnitřní rozpory rozdělily otrockou armádu na dvě části. Jedna část Spartakovy armády, složená z Germánů a Galů, se vydala směrem do Lukánie, byli ovšem napadeni Crassem a skoro všichni pobiti. Druhá část, které velel Spartakus, byla poražena a zničena v bitvě na jaře roku 71. př. n. l. v Apulii, na neznámém místě. Historik Livius uvádí, že v bitvě padlo kolem 60 000 povstalců včetně Spartaka. Zbytek otroků, kteří přežili, nechal Crassus ukřižovat podél Via Appia mezi Capuou a Římem.²²⁵ Podél Via Appia bylo ukřižováno kolem 6 000 otroků. Skupina otroků, která čítala kolem 5 000 mužů, uprchla z bitvy s Crassovými vojsky a byla pobita vojskem Gnaea Pompeia Magna²²⁶, který si za jejich poražení připsal zásluhy na úkor Crassa.²²⁷ Touto bitvou skončila největší otrocká vzpoura v dějinách Říma, která dokázala otrávit základy římské říše a byla potlačena až po několika letech tvrdých a krvavých bojů.

---

²²³ Stadium = 184,98 m - ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 368

²²⁴ SHAW, Brent D. *Spartacus and the slave wars : a brief history with documents*. Boston: Bedford/St. Martin's, c2001. str. 134 - 135, online - <http://philosophyproject.org/wp-content/uploads/2013/11/Spartacus-Slave-Wars-Book-Primary-Sources.pdf>

²²⁵ ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta), str. 203

²²⁶ Gn. P. Magnus – 106 – 48. př. n. l, významný vojevůdce, státník, organizátor a admirál, prosadil mnoho veřejnoprávních zákonů - BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. str. 298

²²⁷ CHRIST, Karl. *Krize a zánik římské republiky*. Přeložil Jan HLAVIČKA. Praha: Vyšehrad, 2010. str. 198

VI. Závěr

Cílem této bakalářské práce je přehledně nastínit institut otroctví v římském právu a říši. V úvodu se zabývá prvotním vznikem otroctví, u kterého měla veliký vliv neolitická revoluce a přechod lidské společnosti od lovců a sběračů k zemědělcům a pastevcům. O existenci otroctví jsou záznamy v nejstarších dochovaných dokumentech, ze kterých lze existenci otroctví a jeho právní úpravu doložit.

Dále se práce zabývá postupným vývojem římské říše a vlivem tohoto vývoje na institut otroctví. Je zajímavé, jak v průběhu staletí postupně přebírá po dosažení vrcholu otroctví otěže hospodářství svobodný, chudý rolník, který byl často spojen s obdělávanou půdou na celý život. Vrchol otroctví v římské říši byl v období římské republiky, která dosáhla své velikosti také díky práci otroků.

V další části práce je popsáno právní postavení otroků v římské říši, pohled římských občanů na otroka jako na věc – *res mancipi*, možnosti vzniku otrockého postavení, zánik otrockého postavení a jeho formy. Mezi hlavní zdroje otroků po dlouhou dobu patřilo válečné zajetí, které znamenalo příliv masy otroků pro římskou říši. Rozdíl spatřuji především mezi obdobím republiky a dominátu, kdy vznik otroctví z válečného zajetí, které bylo dříve hlavním zdrojem, ustoupil do pozadí a stal se pouze málo významným prvkem.

Další část práce pojednává o životě otroků a jejich práci. Ve srovnání s dnešní dobou se jeví životní podmínky otroků jako něco nepředstavitelného. Otroci, kteří byli nadaní, a byla jim přisuzována vysoká hodnota, mohli mít na otrocké poměry celkem slušné životní podmínky. Ovšem životní podmínky např. otroků pracujících v zemědělství, kterých byla většina, nebo gladiátorů byly velice špatné, společným rysem těchto otroků byla častá smrt. V další části práce je rozebráno otrocké povstání, které často vznikalo právě z důvodů nelidských podmínek a touhy po svobodě.

Mezi mnoha negativními aspekty otroctví, jako jsou z dnešního pohledu např. nemorálnost, nelidské zacházení a nedůstojnost, spatřuji i aspekty pozitivní, mezi které se řadí např. vznik římské vzdělanosti a vědy. Tyto vymoženosti římské kultury se vyvinuly díky tomu, že majetní občané římské říše, kteří vlastnili otroky, mohli věnovat svůj čas vzdělání, vědě, státu, literatuře, umění a podobným

činností. Bez otroctví by nevzniklo mnoho významných děl a právních institutů, které jsou dnes známy a jsou velikým zdrojem poznání pro celé lidstvo.

Zpracování této práce pro mě osobně bylo velice přínosné, dozvěděl jsem se mnoho zajímavých informací a tyto informace mi pomohly více pochopit tehdejší způsob života a význam práva. Vycházel jsem z myšlenek několika autorů, které jsem se snažil komparativní metodou zpracovat. Tato práce může být přínosná pro získání přehledu informací o institutu otroctví v římském právu a nabízí komplexní pohled na danou problematiku.

Summary

The objective of this thesis is to synoptically outline slavery in ancient Rome and ancient roman law. The introduction concerns with the uprise of slavery. The Neolithic revolution has a great impact on this institution, as the people were becoming herdsmen instead of hunters and skimmers. The facts about slavery are already written down in the oldest extant documents and we can apparently substantiate the existence of this institute in law.

The next chapters concern the development process of slavery and the impact of the development for the institute of slavery. It is interesting, how in the run of ages, after reaching the top of slavery situation, the poor, free peasant, who was all his life binded with land, started to take the charge of the farm sector. The top of slavery situation in ancient Rome was during the age of Roman republic, that also reached the top by the reason of slavery.

In the next part of my thesis I described a legal status of slaves in ancient Rome, the view of the roman citizens on a slave as a subject – *res mancipi*, possibilities of origins of the slave status, demise of the slave status and its forms. The major source of slaves was war captivity. It caused a huge flow of slaves into the ancient Rome. There is a big difference between Roman Republic and Roman Empire-Dominate, where the war captivity, that used to be the major source, started to be the major source, started to be falling away and not being so important anymore.

The next part concerns with the lives of slaves and the work they did. In comparison with today's period, their conditions seem to be something unimaginable. Slaves, that were talented, were appreciated and could have nice life conditions. But the conditions were much worse for those, that worked in farmer sector or as gladiators. Their conditions were so bad, that it often caused their death. In other part of my thesis, there is described one of the servile war. The reason of those wars were non-human conditions and desire to become free.

The negative aspects of slavery are for example immortality, non-human treatment or non-dignity. There are also some positive aspects, as an uprise of roman science and schooling. These conviences of roman culture envolved by reason of the roman citizens, that owned slaves, so they could spend time on education, science, literatue, art and similar activities. Without slavery, a lot of

important creations and law institutes, that represent a great source of knowledge, would not exist.

For me, creating this thesis was very beneficial and helpful. I got to know a lot of interesting informations, and those informations helped me to understand the way of living and importance of law at that time. I got the informations from thoughts of several authors and I tried to compare it. This thesis could be beneficial for people to get informations about the institute of slavery in roman law and it gives a complex overview this issue.

Seznam použité literatury

BALÍK, Stanislav. *Rukověť k dějinám římského práva a jeho institucí*. 3., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-256-1.

BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0545-5.

BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. 2. přeprac. vyd., (V nakl. Academia vyd. 1.). Praha: Academia, 1994. ISBN 80-200-0243-X.

BOATWRIGHT, Mary Taliaferro, Daniel J. GARGOLA a Richard J. A. TALBERT. *Dějiny římské říše: od nejranějších časů po Konstantina Velikého*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3168-1.

BRADLEY, Keith. *Slavery and society at Rome*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. Key themes in ancient history. ISBN 978-0-521-37887-1.

Dostupné na

https://books.google.com.na/books?id=xu3rkG9dVY8C&pg=PA81&hl=cs&source=gbbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false

BUCKLAND, W. W. *A manual of Roman private law*. 2d ed. Cambridge [Eng.]: The University press, 1939. Dostupné na https://books.google.cz/books?id=wq-gTKJRKgcC&pg=PA34&hl=cs&source=gbbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false

ČEŠKA, Josef. *Diferenciace otroků v Itálii v prvních dvou stoletích principátu*.

Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959. Spisy University v Brně, Filosofická fakulta, č. 62. Dostupné na

<https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/103881>

ČORNEJ, Petr. *Dějepis pro střední odborné školy: české a světové dějiny*. 2. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7235-382-8.

FUSTEL DE COULANGES, Numa Denis. *Antická obec: [studie o kultu, právu a institucích starého Řecka a Říma]*. Přeložil Jitka. BRYKSÍ, přeložil Kateřina MIKŠOVÁ, přeložil Jan SOKOL. SOFIS : sdružení pro humanitní výchovu a vzdělávání, 1998. ISBN 80-902439-7-5.

- GOODMAN, Martin. *Řím a Jeruzalém: střet starověkých civilizací*. Přeložil Olga SIXTOVÁ, přeložil Ladislav NAGY. Praha: Rybka Publishers, 2007. ISBN 978-80-87067-67-3.
- HARENBERG, Bodo, KUBÁLEK, Dušan, ed. *Kronika lidstva*. 7. vyd. Praha: Fortuna Print, c2003. ISBN 80-7321-068-1.
- CHRIST, Karl. *Krize a zánik římské republiky*. Přeložil Jan HLAVIČKA. Praha: Vyšehrad, 2010. ISBN 978-80-7429-029-9.
- JOSHEL, Sandra R. *Slavery in the Roman world*. New York: Cambridge University Press, 2010. ISBN 9780521535014.
- KINCL, Jaromír, Michal SKŘEJPEK a Valentin URFUS. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck 1995. ISBN 80-7179-031-1
- KRAMER, Samuel Noah. *Historie začíná v Sumeru: z nejstarších záznamů o projevech lidské kultury*. 2. vyd. (v SNKLU 1.). Praha: Odeon, 1966. Klub čtenářů (Odeon).
- KRÜGER, Paul, ed. *Justiniánské Instituce: Iustiniani Institutiones*. Přeložil Peter BLAHO, přeložil Michal SKŘEJPEK. V Praze: Karolinum, 2010. Fontes iuris romani. ISBN 978-80-246-1749-7.
- LOUKOTKOVÁ, Jarmila. *Spartakus*. Třebíč: Akcent, 2009. ISBN 978-80-7268-658-2.
- MOMMSEN, Theodor, *The history of Rome*. el. podoba, 2005. Dostupné na <http://www.archive.org/stream/thehistoryofrome10706gut/10706.txt>
- OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. 18. díl. V Praze: 1902.
- OTTO, Jan. *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. 4. díl. V Praze: 1891.
- ŘÍMAN, Josef. *Malá československá encyklopedie*. Praha: Academia, 1986. ISBN 21-118-84
- SELIGMAN, Edwin, *Encyclopaedia of social science*, 13. svazek, New york: Macmillan company, 1950. Dostupné na

https://archive.org/stream/encyclopaediaoft030465mbp/encyclopaediaoft030465mbp_djvu.txt

SHAW, Brent D. *Spartacus and the slave wars :a brief history with documents*. Boston: Bedford/St. Martin's, c2001. ISBN 0312237030. Dostupné na <http://philosophyproject.org/wp-content/uploads/2013/11/Spartacus-Slave-Wars-Book-Primary-Sources.pdf>

SOMMER, Otakar, SPÁČIL, Jiří, ed. *Učebnice soukromého práva římského*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-616-5.

SOMMER, Otakar. *Prameny soukromého práva římského*. Nezm. otisk 2. přeprac. vyd. z roku 1932. Praha: Melantrich, 1945.

ŠUSTA, Josef, ed. *Dějiny lidstva od pravěku k dnešku. Díl 2. Římské imperium, jeho vznik a rozklad*. V Praze: Melantrich, 1936.

VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. 1. díl. Praha: J. Vančura, 1923

YAVETZ, Zvi. *Slaves and slavery in ancient Rome*. New Brunswick, N. J., USA: Transaction Books, c1988. ISBN 0887381286. Dostupné na https://books.google.cz/books?id=V3w3dqCYyT0C&pg=PA1&hl=cs&source=gb_s_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false

ZAMAROVSKÝ, Vojtěch. *Dějiny psané Římem*. Praha: Mladá fronta, 1967. Máj (Mladá fronta).

Internetové zdroje

<http://antiquus.blog.cz/0712/pravo-a-zakony-chammurapi>

<http://avalon.law.yale.edu/ancient/hamframe.asp>

<http://ktf.cuni.cz/~brozj/distančni/flm.html>

<http://onlineb21.bible21.cz/>

<http://www.bibleinfo.cz/questions/726.html>

http://www.constitution.org/sps/sps01_1.htm - THE LAWS OF THE TWELVE TABLES

<http://www.historyworld.net/wrldhis/plaintexthistories.asp?historyid=ac41>

<http://www.polk.k12.ga.us/userfiles/644/Classes/177912/Code%20of%20Ur-Nammu.pdf>

http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/bible/_zprava/412760

http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/rannislovo/_zprava/378356

<http://zivotopisyonline.cz/chammurapi-vladl-asi-1792-pr-n-l-1750-pr-n-l-nejvetsi-z-babylonanu/>

https://iuridictum.pecina.cz/w/Chammurabiho_z%C3%A1kon%C3%ADk

<https://www.britannica.com/topic/slavery-sociology>